

Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör gentemot aktieägare för medelbar skada

Johan Forsgård

*Examensuppsats 20p HT 2002
Inom programmet för Juris kandidatexamen 180p*

Juridiska institutionen
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Handledare: Professor Rolf Dotevall

Förord

Idén till detta arbete föddes under sensommaren 2001.

Jur. kand. Thomas Lundberg¹ var den som gav mig det initiala uppslaget och därmed krävdes det egentligen aldrig något funderande kring vad uppsatsen i stort skulle komma att behandla. Under arbetets gång har min handledare, professor Rolf Dotevall² på ett engagerat och mycket tillmötesgående sätt givit mig allt eventuellt stöd som jag har varit i behov av. Han har även under arbetets gång läst mina utkast och utifrån dessa givit mig värdefulla kommentarer. Då uppsatsen också behandlar finsk rätt har jag varit i behov av någon som kunnat verifiera samt översätta finska texter. I detta arbete har juristen Pekka Tulikoura bistått mig. Vad ankommer på det språkliga har Annica Johansson bistått med värdefulla råd. Min arbetsgivare vid tiden för arbetet Ålandsbanken Abp har, genom att tillåta mycket flexibla arbetstider, varit mer än tillmötesgående gentemot mig. Till samtliga här nämnda vill jag rikta ett stort tack för all den hjälp jag fått och för att de verkligen har underlättat det arbete som denna uppsats krävt.

Lagstiftning, förarbeten, rättsfall och litteratur har beaktats till och med månadsskiftet november/december 2002.

Mariehamn i december 2002

Johan Forsgård

¹ Vid tillfället för denna uppsats verksam som biträdande jurist vid Linklaters i Stockholm.

² Verksam vid Handelshögskolan, Göteborgs Universitet.

Innehållsförteckning

FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 BAKGRUND.....	4
1.2 FRÅGESTÄLLNING	5
1.3 SYFTE.....	5
1.4 AVGRÄNSNING	5
1.4.1 Avgränsningen från derivativ talan	7
2 RÅDANDE UPPFATTNING AV GÄLLANDE RÄTT SAMT PRAXIS PÅ OMRÅDET	8
2.1 DISTINKTIONEN MELLAN ABL 15:1 1 OCH 2 MENINGEN.....	8
2.1.1 Närmare om det interna ansvaret enligt 15:1 1 meningen	8
2.1.2 Närmare om det externa ansvaret enligt 15:1 2 meningen.....	9
2.2 DISTINKTIONEN MELLAN OMEDELBAR OCH MEDELBAR SKADA ENLIGT ABL 15:1 2 MENINGEN	10
2.2.1 Omedelbar skada enligt 15:1 2 meningen	11
2.2.2 Medelbar skada enligt 15:1 2 meningen.....	11
2.3 NÄRMARE OM MEDELBAR SKADA	13
2.3.1 Rättsutveckling.....	13
2.3.2 Uppfattning rörande rättsläget i doktrin	15
2.3.3 Rättsfall på området	18
2.4 SLUTSATS	19
3 BRISTER I DEN UPPFATTNING SOM FÖRESPRÅKAS I FÖRAR BETENA	20
4 ARGUMENTATION KRING DEN ALLMÄNNA LÄMPLIGHETEN AV AKTIEÄGARES RÄTT TILL SKADESTÅNDSTALAN FÖR MEDELBAR SKADA	23
4.1 ARGUMENT EMOT OCH DERAS BÄRKRAFT	23
4.2 ARGUMENT FÖR ENSKILDA AKTIEÄGARES RÄTT TILL ERSÄTTNING FÖR MEDELBAR SKADA.....	27
4.3 AVVÄGNING	28
4.4 SLUTSATS	29
5 REGELVERK SAMT SLUTSATSER I ANDRA LÄNDER	30
5.1 ALLMÄN GENOMGÅNG AV VALDA LÄNDERS REGELVERK.....	30
5.2 FINSK RÄTT.....	32
5.2.1 Finsk rättspraxis	35
5.3 SLUTSATS	39
6 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SKADESTÅNDSTALAN	40
6.1 ALLMÄNNA FÖRUTSÄTTNINGAR	40
6.2 SKADEGÖRANDE HANDLINGAR	41
7 KOMPLIKATIONER	45
8 AVSLUTNING	49
KÄLLFÖRTECKNING	51

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NTS	Nordisk Tidskrift i Selgskabsrett
RP	Regeringens Proposition (Finland)
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under 90-talet växte IT-branschen från i princip ingenting till, räknat i aktievärden, enorma summor. Den breda allmänheten uppmuntrades av branschen samt via media, att investera i denna framtidens guldgruva varpå det svenska folket blev aktieägare som aldrig förr.

De senaste åren har vi dock modstulet bevittnat ett stort antal konkurser samt en mycket kraftig tillbakagång på börsen främst inom IT-sektorn men även överlag. Detta har skapat en situation där otaliga individer förlorat stora summor pengar som de investerat. Nu så här i efterhand när de flesta säger att botten är nådd och man börjat slicka sina sår så kan man inte undgå att fråga sig, vilken roll i denna situation som styrelseledamöter och verkställande direktörer intog. Kunde man eventuellt påstå att dessa visste att bolagen inte skulle komma att generera de intäkter samt inte vara så beständiga som det sades och, om så var fallet, vilket personligt ansvar bör dessa i så fall kunna få bära gentemot aktieägarna.

Med detta menar jag inte att det skall bedrivas någon häxjakt på bolagsledningar då det krävs en hel del frihet att ta risker i samband med affärer. I många fall handlar det om att vinna eller försvinna. Trots detta måste det även finnas sanktionerande regelverk vars syfte är att verkligen understryka att ledningen skall sätta bolagets och därmed aktieägarnas intresse i första rummet³. I annat fall kanske ledningen tar onödigt stora och ogenomtänkta risker alternativt gynnar sig själva på bolagets bekostnad. Det svåra i uppgiften är att hitta balansen⁴ och därmed även situationen när aktieägarna skall kompenseras.

³ Prop. 1997/98:99 s. 187 och 191.

⁴ Se även Rolf Skog som diskuterar detta i Rodhe, Aktiebolagsrätt, s. 22.

1.2 Frågeställning

Det inledande konkretiserar en del av den problematik som jag har för avsikt att åskådliggöra och analysera. Inom aktiebolagsrätten finns det en i doktrin vedertagen syn på under vilka förutsättningar skadeståndsansvar enligt aktiebolagslagen skall utdömas. Den rådande uppfattningen om när ansvar för medelbar skada gentemot tredjeman skall utdömas kan, om man läser förarbeten samt doktrin, anses röra sig mot i praktiken obefintlighet. Frågan är om denna uppfattning av rättsläget är korrekt eller om det, utifrån de förutsättningar som finns på området, kunde vara på sin plats att göra en annan tolkning.

1.3 Syfte

Syftet är att genom en traditionell juridisk metod med komparativa inslag utreda rättsläget, att finna svar på den ovan uttalade frågeställningen samt om möjligt definiera de fall då skadeståndsanspråk från en aktieägare med anledning av medelbar skada kan komma att aktualiseras. Vidare är syftet att visa på att de argument som i doktrin samt förarbeten uppställts för den i dagsläget förespråkade lösningen har klara brister.

1.4 Avgränsning

Arbetet avgränsas till att behandla ansvaret för medelbar skada gentemot aktieägare i de fall skadan orsakas direkt mot bolaget samt indirekt mot aktieägaren och aktieägaren för talan i eget namn samt kräver skadestånd till sig själv. Detta arbete inriktar sig därmed inte på situationen med en derivativ talan, alltså en talan för bolagets räkning. Orsaken till avgränsningen från derivativ talan kommer ytligt att beröras i det

efterföljande avsnittet. Orsaken till avgränsningen aktieägare och därmed uteslutande av övriga tredjemän som exempelvis borgenärer beror på att dessa står i en fundamentalt annan situation än aktieägarna. Övriga tredjemän kan inte påverka bolagets verksamhet eller klandra en regelöverträdelse av bolagsledningen. Därför har det införts vissa regler som har till uppgift att säkerställa att bolagsförmögenheten inte minskar så mycket att dessa riskerar att stå helt utan möjligheter till betalning. HD har genom rättsfallet NJA 1979 s 157⁵ fastställt att borgenärer i vissa fall innehar en möjlighet att föra skadeståndstalan.⁶ Aktieägarnas intresse (och därmed rätt att föra skadeståndstalan för att detta eftersatts och skada uppkommit) att bolaget skall gå med vinst och därmed skapa utdelning på insatt kapital samt intresse av att få delta i bolagets verksamhet kan inte begränsas till situationer där bolaget blir insolvent.

Vad ankommer på utländsk rätt kommer rättsordningar där frågan fått någon vikt att belysas. Den finska rättsordningen kommer att ges lite mera utrymme med anledning av att det i Finland kommit ett rättsfall från högsta domstolen som tillerkänner aktieägare rätt att väcka en egen talan om skadestånd för medelbar skada. När det gäller den finska rättsordningen är det även speciellt intressant att anlägga ett komparativt angreppssätt eftersom de finska och svenska rättsordningarna ligger varandra nära rent innehållsmässigt. Denna närhet måste innebära att ett komparativt argument erhåller mera tyngd.

Vad ankommer på tredjemansskador generellt inom skadeståndsrätten så behandlas inte detta i arbetet. Orsaken är att ansvaret för medelbar skada är lagreglerad i ABL och därmed är inte huvudregeln inom skadeståndsrätten, innebärande att tredjemansskada inte ersätts, aktuell.⁷

⁵ Det krävs i princip att den skadegörande handlingen medfört insolvens för bolaget eller förvärrat en redan uppstådd insolvens.

⁶ Se vidare i bl.a. SOU 1995:44 s. 247 och Nial, svensk associationsrätt i huvuddrag, s. 345 ff., samt Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 184.

⁷ Se t.ex. Hellner, Skadeståndsrätt, s. 362 f.

1.4.1 Avgränsningen från derivativ talan

När man läser framställningar kring ämnet i fråga slås man av att det i många fall helt enkelt råder avsaknad på klara uttalanden kring hurudan skadeståndstalan som det handlar om, en derivativ i bolagets namn eller en egen i aktieägarens namn. Vari denna brist består vet jag inte men troligen så har författarna antingen inte beaktat denna fråga eller helt enkelt antagit den ena eller den andra vägen som den enda lösningen. Tanken kring en derivativ talan har i sig många likheter med en minoritetstalan med den skillnaden att det inte krävs att tio procent röstar för en derivativ talan utan att denna skall kunna föras av en enskild aktieägare. Ersättningen från en derivativ talan tillfaller bolaget (förutom rättegångskostnaderna) men det anses att den som för talan skall stå för kostnaderna vid en eventuell förlust sedan beslutet att föra talan inte var bolagets. Vid en egen talan så tillfaller istället den del av ersättningen som gått den enskilde aktieägaren förlorad, i och med skadan, aktieägaren själv. Därmed så gynnas inte vissa aktieägare direkt trots att de inte valt att bemöda sig med att föra talan på grund av den medelbara skadan. Ett annat problem med en derivativ talan kunde vara att den kan anses åsidosätta en grundprincip inom ABL innebärande att majoriteten avgör vad som är bäst för bolaget. Om en enskild aktieägare gavs rätten att föra en derivativ talan så kan det utåt sett likställas med bolagets vilja. En rätt till egen talan är däremot en rätt för den enskilde aktieägaren. Den som skall avgöra vad som är i aktieägarnas intresse är främst aktieägarna själva. Denna bedömning är inte en fråga för bolaget. Utåt sett får det faktum att talan förs i aktieägarens namn även den effekten att det klart och tydligt visar att det är aktieägaren och inte bolaget som visar sitt missnöje. Beaktar man dessutom uppfattningen att talerätten skall vara subsidiär till övriga i ABL stående medel så slipper man problematiken med dubbla anspråk och de avräkningssvårigheter som där kan uppstå. Med

utgångspunkt i det ovanstående hävdar jag att en egen skadeståndstalan är mera ändamålsenlig än en derivativ sådan.⁸

2 Rådande uppfattning av gällande rätt samt praxis på området

I detta kapitel kommer den rådande uppfattningen kring gällande rätt på området att beskrivas mera ingående. Även ansvaret gentemot bolaget enligt 15:1 1 meningen ABL kommer att beskrivas i syfte att ge läsaren en bättre helhetsbild av regelverket.

2.1 Distinktionen mellan ABL 15:1 1 och 2 meningen

Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör regleras i ABL 15:1. Stadgandet är uppdelat i två olika delar. I 15:1 1 meningen regleras ett så kallat internt ansvar gentemot bolaget vilket uttrycks så att styrelseledamot eller verkställande direktör som när han fullgör sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget skall ersätta skadan. I 2 meningen regleras i sin tur det så kallade externa ansvaret gentemot aktieägare eller någon annan. Detta ansvar inträder under förutsättning att skadan uppkommer genom överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordning.

2.1.1 Närmare om det interna ansvaret enligt 15:1 1 meningen

Detta stadgande berör som sagt bolagsledningens ansvar gentemot bolaget. De uppräknade personkategorierna har en skyldighet att iakttaga den omsorg och lojalitet som krävs av en syssloman i denna position. Utifrån

⁸ Frågan skulle dock kräva avsevärt mera utrymme för att utredas tillfredsställande men eftersom jag har gjort denna avgränsning så vill jag åtminstone åskådliggöra att det finns problematik även i detta hänseende.

förarbetena⁹ kan sägas att ansvaret alltid är individuellt. Skadan som bolaget lider skall ersättas av skadevållaren om skadan orsakats genom åtgärd eller underlåtenhet att vidtaga åtgärd på ett sätt som kan betecknas som uppsåtligt eller oaktsamt. Måttstock för denna bedömning står i huvudsak att finna i ABL samt bolagsordningen men även det allmänna sysslomannaansvaret utgör grund för bedömningen¹⁰. Vid en närmare exemplifiering kan nämnas att en VD i första hand svarar för åtgärder inom den löpande förvaltningen¹¹. Styrelsen i sin tur svarar för åtgärder utanför den löpande förvaltningen och innehar en övervakningsfunktion. Bevisbördan åligger bolaget. Den culpabedömning som skall göras innebär att vissa ledamöter kan bli ansvariga men inte andra, detta beror på att olika faktorer¹² skall vägas in vid bedömningen.

2.1.2 Närmare om det externa ansvaret enligt 15:1 2 meningen

Detta stadgande berör bolagsledningens ansvar mot andra (till exempel aktieägare och borgenärer) som berörs av bolagets verksamhet. I jämförelse med 15:1 1 meningen kan sägas att ansvaret här inte är lika strängt utan skadeståndsskyldigheten kan som tidigare nämnts endast uppträda genom överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordning och denna överträdelse skall ha skett uppsåtligt eller vårdslöst. Orsaken till begränsningen är att bolagsledningen inte intar någon speciell förtroendeställning i förhållande till aktieägarna. Trots detta anses dock aktieägarna ha en rätt till skadestånd sedan bolagsledningen naturligtvis skall tillvarata bolagets och därmed i förlängningen ägarnas intressen. För att bolaget i sig skall kunna föra talan måste ansvarsfrihet ha nekats bolagsledningen¹³. Beslut om ansvarsfrihet tas årligen på ordinarie

⁹ SOU 1995:44 s. 243.

¹⁰ SOU 1995:44 s. 242 ff. och Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 44 ff.

¹¹ Se t.ex. NJA 1933 s. 476.

¹² Såsom specialkunskaper inom det område som det har beslutats om, högre arvode (NJA 1913 s. 96), den arbetsfördelning som gäller i styrelsen (Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar s. 122 ff.).

¹³ Detta utgör i princip en processförutsättning, se Kedner-Roos-Skog, Aktiebolagslagen med kommentar, s. 15:21.

bolagsstämma och avser det gångna årets händelser. Skadeståndstalan är därmed möjlig att föra under ett år från beslutet om att ansvarsfrihet inte beviljas, men detta betyder inte att en sådan kommer att föras. Beslutas det däremot att ansvarsfrihet skall beviljas så innebär det att talerätten är stängd. Det finns två undantag från huvudregeln nämligen ABL 15:12 om brott föreligger och ABL 15:11 som berör fall av bristande information vid tillfället för beslutet.

En minoritetstalan enligt ABL 15:7 förutsätter i sin tur att minst en tiondel av samtliga aktieägare motsatt sig beslutet om ansvarsfrihet. I detta fall kan det handla om en eller flera aktieägare som för talan men denna förs fortsättningsvis i bolagets namn, en form av derivativ talan. Eventuell ersättning tillfaller därmed bolaget.

En vidare förutsättning som måste uppfyllas för att skadeståndsansvar skall aktualiseras är att den regel som överträdits har till syfte att skydda den skadelidande tredje mannen¹⁴. Denna princip brukar gå under benämningen ”normskyddsläran”¹⁵. Exempel på denna är att borgenär inte kan erhålla ersättning för överträdelse av de ramar som uppställts i bolagsordningen angående verksamheten eftersom denna regel enbart är till för att skydda bolagets aktieägare¹⁶.

2.2 Distinktionen mellan omedelbar och medelbar skada enligt ABL 15:1 2 meningen

Den fortsatta framställningen kommer att begränsa sig till 15:1 2 meningen och då aktieägares samt borgenärers möjlighet att kräva skadestånd med anledning av det stadgandet. Eftersom paragrafen inte skiljer mellan omedelbar och medelbara skada måste dessa skadetyper först särskiljas.

¹⁴ SOU 1995:44 s 245 ff.

¹⁵ Se bl.a. Jan Hellner, Skadeståndsrätt, s. 211 ff. och 450 ff.

¹⁶ Sten Andersson m.fl., Aktiebolagslagen: en kommentar, s. 15:7-8.

2.2.1 Omedelbar skada enligt 15:1 2 meningen

Som ovan nämdes¹⁷ kan skadeståndsansvar inträda vid uppsåtlig eller vårdslös överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordning. Skada kan uppkomma för den som köpt eller sålt aktier i bolaget på basis av felaktigt lämnad information och därmed drabbats av antingen en förlust på grund av för hög eller låg köpeskilling beroende på om man ser det från säljarens eller köparens synvinkel. Skadestånd kan också aktualiseras om borgenär givit en kredit till bolaget eller underlåtit att kräva motsäkerhet för att lämna ut varor till bolaget utifrån felaktigt lämnad information rörande bolagets ekonomiska förhållanden såsom felaktig årsredovisning. Aktieägare som går miste om rätten att delta i en fördelaktig nyemission på grund av styrelsens underlåtenhet att meddela honom om denna emission skall även ha rätt till ersättning. Även styrelsens uppgift att upprätta prospekt kan leda till en ersättningsskyldighet om felaktiga uppgifter skrivs in i prospektet. Denna skyldighet kommer troligen till direkt uttryck i lag framöver om man läser ett relativt färskt betänkande från aktiebolagskommittén¹⁸. För att ett ersättningsanspråk skall aktualiseras krävs naturligtvis utöver en skadegörande handling även ett adekvanssamband mellan handlingen och skadan. Grunden är att en omedelbar skada är ersättningsgill¹⁹. Eftersom skadan drabbar den skadelidande direkt så ersätts den även direkt, alltså till den skadelidande.

2.2.2 Medelbar skada enligt 15:1 2 meningen

Den medelbara skadan är en skada som drabbar bolaget direkt och aktieägare eller annan indirekt²⁰. Exempel på sådan skada är att regeln i ABL 12:2 överträds genom att medel utbetalas överstigande vad som är utdelningsbar vinst²¹. Denna skada drabbar primärt bolaget (tillgångsmassan minskar mer än tillåtet i lag) och sekundärt borgenärerna

¹⁷ Se ovan kap. 2.1.2.

¹⁸ SOU 2001:1 s. 266.

¹⁹ Prop. 1997/98:99 s. 194.

²⁰ Prop. 1997/98:99 s. 194.

eftersom utbetalningen minskar bolagets bundna kapital. Regeln ifråga kan dock till viss mån även sägas skydda aktieägarna enligt samma princip eftersom det bundna kapitalet måste kunna anses utgöra en grundbuffert vid en eventuell konkurs och skall säkerställa en teoretisk möjlighet till att få ut åtminstone delar av det insatta kapitalet. En annan rättsregel som kan aktualiseras är generalklausulen ABL 8:34²² vilken innebär förbud mot att bereda vissa aktieägare eller andra otillbörlig fördel på bolagets bekostnad vilket i sig innebär indirekt skada för de drabbade aktieägarna. Ett exempel på detta är att egendom tillhörande bolaget säljs till ett uppenbarligen för lågt pris. Bolaget lider den direkta skadan genom att bolagsförmögenheten minskar mer än behövt medan aktieägarna lider den indirekta skadan genom att värdet på deras aktieinnehav i realiteten minskar i motsvarande utsträckning. Ytterligare en situation är eventuellt vid fall av gåva enligt ABL 12:6.²³

En indirekt skada ersätts som huvudregel även indirekt genom att det förlorade värdet erläggs till bolaget.²⁴ Denna tanke har i sig en inbyggd problematik. Rent traditionellt när man talar om direkt och indirekt skada tänker man på två skador, den ursprungliga samt den efterföljande, så är dock inte fallet i denna framställning utan här handlar det om en skada med två olika namn beroende på ur vems perspektiv man ser det, aktieägarens eller bolagets. Om den indirekta ersättningen skall fungera så måste den skada som åsamkats bolaget och den som åsamkats aktieägaren vara lika stora, i annat fall erhåller inte aktieägaren fullständig ersättning om bolagsledning erlägger skadestånd till bolaget. Frågan är då om en aktieägare borde ha rätt till ytterligare ersättning utöver den som betalas till bolaget. Ett exempel kunde vara att bolagsledning handlar utanför verksamhetsföremålet, skapar stora förluster med följd att bolagsförmögenheten minskar varpå konsekvensen blir att marknaden

²¹ Sten Andersson m.fl., Aktiebolagslagen: en kommentar, s. 15:8.

²² Prop. 1997/98:99 s. 194.

²³ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 183.

²⁴ SOU 1941:9 s 641 ff. och Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar s. 178.

reagerar negativt och aktiens värde sjunker. Förmögenhetsminskningen i sig utgör en indirekt skada för aktieägaren utöver den förlust som kursminskningen utgör. Ponera att bolagsledningen ersätter förmögenhetsminskningen, detta restaurerar indirekt denna men skadan för kursminskningen består förutsatt att inte värdet på aktien klättrar upp i samband med återbetalningen. Skall man i detta läge ett utdöma ett dubbelt ansvar. Frågan bottnar i huruvida kursminskningar överhuvudtaget skall vara ersättningsgilla. Faktorer som svårigheten att avgöra vad som skapade kursförlusten, att aktiekurser generellt är oförutsägbara och att kursförändringen är en medveten risk som aktieägaren tar talar emot detta. Generellt kan sägas att det mesta talar emot att kursförändringar skulle vara ersättningsgilla. Denna fråga kommer dock inte att utredas vidare i detta arbete eftersom min utgångspunkt är att behandla situationen när aktieägare personligen kan kräva skadestånd.

Vad ankommer på borgenärer har tidigare nämnts att dessa under vissa förutsättningar har rätt till ersättning för medelbar skada²⁵.

2.3 Närmare om medelbar skada

Framställningen kommer från och med detta skede att helt inrikta sig på aktieägars ersättningsanspråk.

2.3.1 Rättsutveckling

Grunden för tankegången om enskilda aktieägars rätt att föra egen talan om ersättning för medelbar skada står att finna i uppfattningen att aktieägare står i ett speciellt förhållande till bolaget. Därmed måste det i vissa lägen anses berättigat med ersättning för skada som på grund av till exempel pliktförsummelse från VD eller styrelseledamot omedelbart tillfogats bolaget och därmed medelbart skadat aktieägare. Studerar man förarbetena till 1944 års ABL kan man där läsa att: ”Vissa

²⁵ NJA 1979 s. 157.

aktiebolagsrättsliga regler, som lända till skydd för bolaget, måste nämligen anses äga en sådan betydelse för enskilda aktieägare eller bolagsborgenärer, att dessa böra kunna föra talan om ersättning för den medelbara (indirekta) skada, som genom överträdelse av reglerna tillskyndas dem."²⁶ Vidare uttalade man att avgörandet av vilka rättsregler som kunde grunda denna rätt skulle överlämnas till rättstillämpningen. Även uttalanden i äldre doktrin ger stöd för denna tanke.²⁷ Lagberedningen till 1944 års lag påpekade att sedan Sverige i dagsläget (nuvarande dåläget) saknar en rätt för enskilda aktieägare att föra bolagets talan skulle detta i sig kunna motivera denna rätt.²⁸ Däremot sades det inte hur rättsläget skulle förändras om en sådan talerätt infördes.²⁹ Slutligen ger lagberedningen förslag på vilka situationer som kunde grunda en rätt för enskilda aktieägare att föra skadeståndstalan. Generalklausulen är den situation som nämns³⁰ men inget sägs huruvida överträdelser av generalklausulen skulle vara det enda exemplet som kunde grunda rätten att föra skadeståndstalan. Snarare så kan man, utifrån det ovan citerade allmänt hållna uttalandet från lagberedningen 1941 samt det faktum att man säger att valet av vilka regler som skall kunna ge denna rätt överlämnas till rättstillämpningen, tolka lagberedningens uppfattning som om flera situationer troligen kan komma ifråga. I förarbetena till 1975 års ABL behandlas frågan inte mera utförligt utan en hänvisning görs helt enkelt till 1944 års lags förarbeten och man säger att aktieägare eller borgenär kan ha rätt till ersättning för medelbar skada.³¹ I den senaste omarbetningen av ABL³² har dock frågan kommenterats och man har så att säga "fastställt" vilka regler som skall kunna komma att grunda en rätt till ersättning³³. Den lösning som valts är i

²⁶ SOU 1941:9 s. 641 ff.

²⁷ Ragnar Bergendal, Aktiebolags författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt, s. 247 ff.

²⁸ SOU 1941:9 s. 641.

²⁹ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör: en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 471 ff.

³⁰ SOU 1941:9 s. 641.

³¹ SOU 1971:15 s. 353.

³² SOU 1995:44.

³³ Prop. 1997/98:99 s. 195.

princip den lösning som förespråkats av Håkan Nial. Därmed skall det påpekas att den förhärskande uppfattningen i dagsläget är att det inte finns någon möjlighet för en enskild aktieägare att föra dylik talan med undantag av de fall som redovisats ovan³⁴. Man säger i förarbetena³⁵ att sedan aktieägaren har rätt att delta i bolagsstämman och därigenom möjlighet att påverka bolagets förvaltning och verksamhet är inte aktieägarna ur denna synvinkel i en lika skyddsvärd position som till exempel bolagets borgenärer. Vidare påpekas att en bestämd minoritet (1/10) i förekommande fall kan föra en skadeståndstalan mot bolagets organledamöter. Därmed uttalar man i propositionen att *”Eftersom varje skada som tillfogas bolaget indirekt innebär en skada även för aktieägarna, skulle en allmän rätt till skadestånd för dem strida mot aktiebolagslagens system och syfte.”*³⁶ För att avgöra huruvida denna lösning är hållbar måste argumenten för lösningen i sig närmare granskas. Detta återkommer jag till senare.

Utifrån det ovanstående är det inte sagt att rättstillämpningen kommer att avgöra frågan på det sätt som föreslås i det senaste förarbetet. En intressant faktor är nämligen att lagstiftaren samtidigt påpekar att ingen ändring från tidigare ordning skall göras, en ordning där rättstillämpningen uttryckligen skulle avgöra frågan. Självfallet är det alltid rättstillämpningen som i slutändan avgör frågan men jag vill hävda att domstolarna inte kommer att begränsa sig i den omfattning som lagstiftaren verkar vilja uppnå i proposition 1997/98:99. En konsekvens av detta kunde vara att det förutom de uppräknade fallen är upp till rättstillämpningen att avgöra frågan, med andra ord så kunde man säga att enbart en förtydning rörande delar av rättsläget gjorts.

2.3.2 Uppfattning rörande rättsläget i doktrin

Ovan har visserligen doktrin infogats men det har främst handlat om exemplifieringar som hämtats från diverse alster. Nedan kommer olika

³⁴ Se ovan kap. 2.2.2.

³⁵ Prop. 1997/98:99 s. 194.

författares tolkning av rättsläget att presenteras. Rent generellt kan sägas att de flesta av författarna anser att regeln i ABL 15:1 även omfattar fall av indirekt skada. Skillnader finns dock rörande huruvida denna rätt kan ges till enskilda aktieägare samt rörande vad som kan grunda denna rätt.

Knut Rodhe säger att aktieägare kan föra en skadeståndstalan för egen räkning om en överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordning sker. Rodhe menar att de som tillhör minoriteten kan föra talan om skadestånd vid överträdelser av regler som avser att skydda dessa.³⁷ Tråkigt nog så går inte Rodhe närmare in på vilka regler som kan grunda denna rätt.

Rolf Dotevall beskriver rättsläget i Bolagsledningens skadeståndsansvar.³⁸ Dotevall diskuterar aktieägaress rätt till att föra en derivativ talan. Han behandlar därför inte frågan om aktieägaress rätt till att föra egen talan om ersättning till sig själv. Om detta skall tolkas som om han inte ser det som en faktisk möjlighet är dock svårt att säga. Dotevalls uppfattning är därmed inte direkt tillämpligt på min frågeställning men hans argumentation och exemplifiering kring vilka regler som skulle kunna grunda en rätt för aktieägare att föra en skadeståndstalan (derivativ sådan) för medelbar skada sammanfaller med den uppfattning som redovisats tidigare, alltså krävs det att den regel som överträds har till syfte att skydda enskild aktieägare. Exempel på sådana regler är enligt Dotevall likhetsprincipen och generalklausulen. Dotevall påpekar dock att det är förenat med svårigheter att generellt avgöra vilka regler som har detta syfte. Han säger att i de fall den direkta skadan drabbat bolaget och samtliga aktieägare lika får detta anses vara förenat med de acceptabla risktaganden som är inbakat i bolagsverksamhet och därmed något man som aktieägare måste acceptera. Med ledning av dessa ställningstaganden är Dotevalls uppfattning enligt min mening i stort sett överens med de uttalanden som görs i proposition 1997/98:99 s.194. Dotevall vill dock göra ytterligare en begränsning i form

³⁶ Prop. 1997/98:99 s. 194.

³⁷ Rodhe, Aktiebolagsrätt, s. 252.

³⁸ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 178 ff.

av att talan endast skall tillåtas i de privata aktiebolag som har en handelsbolagsliknande karaktär medan denna rätt inte skall accepteras i publika bolag med stor ägarspridning³⁹. Orsaken till detta ställningstagande står att finna i den missbruksrisk Dotevall anser föreligga i det senare fallet. Detta måste innebära att Dotevall i praktiken avser att avgränsa rätten till derivativ talan i enlighet med de uttalanden som gjorts i förarbetena rörande risken för missbruk av denna regel och de konsekvenser som ett missbruk kunde få i bolag med mycket stor ägarspridning⁴⁰.

Nial & Johansson uttalar sig kring frågan i Svensk associationsrätt i huvuddrag⁴¹. Inledningsvis påpekar Nial eller Johansson (som numera är huvudförfattare) att detta förhållande inte är helt klart med hänvisning till förarbetena från 1944⁴². Nial säger att det är förenat med betänkligheter att ge enskild associationsmedlem rätt att föra talan om indirekt skada mot associationsorganen. Det främsta motargumentet är enligt Nial aktieägarnas tillgång till andra åtgärder. Med andra åtgärder menar han i första hand möjligheten till minoritetstalan. Nial anser dock att en enskild aktieägare bör ha rätt att föra skadeståndstalan för indirekt skada i det fall där en minoritetstalan inte kan föras. Med detta menar Nial troligen att endast skador som träffar en grupp bestående av mindre än 10 % (röstetalet) av aktieägarna skall kunna ge en enskild aktieägare rätt till att föra en skadeståndstalan för indirekt skada. Denna avgränsning i sig kan tyda på att Nial avser att ersättningen skall gå till aktieägarna och inte till bolaget. Nial hävdar vidare att den ordning i ABL som väger majoritetens rätt att föra verksamheten framåt mot minoritetens rätt att skydda sig mot maktmissbruk allvarligt kunde störas om enskilda aktieägare gavs en alltför utvidgad rätt till egen talan.⁴³ Den främsta orsaken till att denna ordning skulle störas verkar enligt Nial vara att syftet med de kortare preskriptionstider som finns i ABL skulle förfelas eftersom en talan från enskild aktieägare inte omfattas

³⁹ Dotevall, *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, s. 183.

⁴⁰ SOU 1995:44 s.257 ff.

⁴¹ Håkan Nial m.fl., *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, s 344 ff.

⁴² Se ovan kap. 2.3.1.

⁴³ Håkan Nial m.fl., *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, s 344.

av dessa utan faller under allmänna (längre) preskriptionstider. I enlighet med som sägs i proposition 1997/98:99 så blir Nials slutsats att en rätt att föra en talan om skadestånd med anledning av medelbar skada endast bör accepteras vid överträdelser av likhetsprincipen och generalklausulen. I förarbetena hänvisar man även till Nial när man gör sin bedömning.⁴⁴

Sten Andersson m.fl. säger i Aktiebolagslagen: en kommentar⁴⁵ att ”Åtminstone vid överträdelse av likhetsprincipen och generalklausulen bör det dock finnas visst utrymme för enskilda aktieägare att mot styrelseledamöter och VD rikta ersättningsanspråk för indirekt skada.” Därmed sluter sig Andersson m.fl. till den tidigare uppfattning som redovisats bland författarna.

Bo Svensson och Johan Danelius hävdar i stort sett samma uppfattning i deras kommentar till aktiebolagslagen.⁴⁶

Sammanfattningsvis kan sägas att vad ankommer på de etablerade författarna så verkar huvuduppfattningen hos dessa vara relativt klar och i linje med den uppfattning som redovisats i förarbetena till ABL och då främst proposition 1997/98:99.

2.3.3 Rättsfall på området

Fallet *NJA 2000 s. 404* berör frågan om en bolagsledning är skadeståndsskyldig för skada som åsamkats aktieägare med anledning av att styrelsen, emot verksamhetsföremålet, beslutat lägga ner verksamheten.

Omständigheterna i korthet: Styrelsen i aktiebolag A fattar beslut om att flytta över verksamheten till bolag B, vilket ägdes av majoritetsaktieägaren i bolag A. Därefter skulle all verksamhet i det förstnämnda bolaget upphöra. Minoritetsaktieägaren i bolag A väcker talan om skadestånd gentemot styrelseledamöterna.

⁴⁴ SOU 1995:44. s. 248. Där man bl.a. säger att en rätt för enskild aktieägare till ersättning för indirekt skada med hänsyn till bl.a. de av Nial anförda skälen endast skall föreligga när skadan vållats genom överträdelse av likhetsprincipen eller generalklausulen.

⁴⁵ Sten Andersson m.fl., Aktiebolagslagen: en kommentar, s. 15:9.

⁴⁶ Bo Svensson m.fl., Aktiebolagslagen: lagkommentar, s. 308.

HD kom fram till följande; Styrelsens beslut att överföra all verksamhet till bolag B och därmed avsluta all verksamhet i det tömda bolaget A skall anses som stridande mot generalklausulen ABL 8:34 om beredande av otillbörlig fördel för aktieägare på bekostnad av övriga aktieägare. Därmed är styrelseledamöterna ersättningsskyldiga. Vidare säger HD att nedläggningsbeslutet strider mot bolag A:s verksamhetsföremål (att bedriva bruksflyg och därmed tillbörlig verksamhet) och därmed strider det mot bolagsordningen. Enligt min tolkning kommer HD fram till att styrelsen även på denna sistnämnda grund är ersättningsskyldig gentemot den skadelidande. HD väljer dock inte att göra några principuttalanden kring frågan om direkt samt indirekt skada, vilket är beklagligt men orsaken till detta står troligen att finna i parternas utformning av sina respektive talan.

Sammanfattningsvis går härmed HD på den i tidigare förarbeten och doktrin inslagna linjen att generalklausulen skall kunna rendera rätt till skadestånd för enskilda aktieägare. Det intressanta i detta sammanhang är dock att HD, genom att säga att ett fränsteg från verksamhetsföremålet skall kunna stadga ersättningsskyldighet, här går ett steg längre och utövar den rätt som enligt tidigare uttalanden i förarbeten tillkommer rättstillämpningen, nämligen att avgöra vilka stadganden som skall kunna grunda denna rätt för aktieägarna.

2.4 Slutsats

Den enkla lösningen utifrån proposition 1997/98:99 skulle vara att hävda ståndpunkten att rättsläget numera skall anses som klart. Jag vill dock påstå, med utgångspunkt i det som sagts ovan, att så inte är fallet. Rättsläget är fortsättningsvis oklart men kanske inte lika oklart som det var innan proposition 1997/98:99. Lagtexten i sig har inte förändrats i och med det senaste ändringsarbetet och i förarbetena har även konkret uttalats att ingen ändring från det tidigare skall göras. Accepterar man däremot tolkningen att

rättsläget verkligen fastställts i den senaste ändringen behöver självfallet inte detta accepteras av domstolarna. HD:s dom NJA 2000 s. 404 verkar till och med peka på att domstolarna inte accepterar lösningen utan vill utvidga denna. Men trots domen ifråga så kan man inte med säkerhet hävda att min ståndpunkt än så länge har fast mark under fötterna, för domen är trots allt av en relativt allmänt hållen art. Det som avgör huruvida min uppfattning, att rättsläget fortsättningsvis är oklart samt att ett större ansvar än det som presenterats ovan troligen bör kunna komma i fråga, är om de argument som ställts upp för den rådande uppfattningen av rättsläget är hållbara eller inte samt vilka argument som finns för en utvidgad rätt till ett sådant skadestånd.⁴⁷

3 Brister i den uppfattning som förespråkas i förarbetena

Den lösning som valts i proposition 1997/98:99 är den lösning som förespråkats av Nial, därmed bör det vara hållbarheten av de argument som han framför som skall avgöra huruvida lösningen i fråga är bra. Initialt säger Nial att ABL redan reglerar organmedlemmarnas ansvar för den skada som de tillfogar bolaget samt ger en minoritet rätt att för bolagets räkning föra en skadeståndstalan mot bolagsledningen. Aktieägarna har redan tillgång till vissa åtgärder genom vilka de kan tillvarata sina intressen. Sedan varje skada som tillfogas bolaget även innebär en indirekt skada för aktieägaren skulle en allmän skadeståndsrätt för aktieägarna med längre preskriptionstider strida mot lagens system och syfte. En rätt att under en längre tidsperiod väcka talan skulle enligt Nial allvarligt kunna störa bolagets verksamhet varför kortare preskriptionstider har fastställts i ABL. En allmän skadeståndsrätt skulle i praktiken enligt Nial innebära att de

⁴⁷ Se Jan Andersson som diskuterar i liknande banor, NTS 1999:3 s. 87.

regler som avser preskriptionstiderna skulle förlora det mesta av sin innebörd. Utöver det skulle komplicerade problem uppstå om dubbla talan fördes, alltså av både bolaget (av minoriteten) samt enskild aktieägare var för sig. Avslutningsvis så säger Nial, med hänvisning till proposition 1997/98:99, att en indirekt skada som drabbat bolaget och därmed samtliga aktieägare lika bör ses som något som skall vara förknippat med aktieägarens deltagande i bolagsverksamheten och en skada eller en risk som han därmed får finna sig i.⁴⁸

Jan Andersson säger att det knappast kan ses som uppenbart att en allmän skadeståndsrätt för aktieägare per automatik skulle strida mot ABL:s system och syfte.⁴⁹ Utifrån det som framhållits ovan⁵⁰ så ansågs denna rätt vara fullt existerande i 1944 års lag. Ordalydelsen i lagen har som sagt inte ändrats sedan dess. Därmed kan man hävda att denna rätt existerar men att omfattningen av denna inte skall anses vara klar.

Vad ankommer på argumentet att preskriptionsreglerna skulle förlora sin funktion kunde man ju hävda att det inte vore alldeles orimligt att införa en speciell preskriptionstid även för aktieägarnas rätt att väcka talan om skadestånd men det kräver en lagändring. Närmare till hands ligger det att hävda att preskriptionsreglerna är till för att styra den tid som bolaget kan väcka talan om skadestånd, alternativt den tid som en minoritetstalan kan väckas. Man måste fundera på i vilket skede en aktieägare kan föra en egen talan. En gränsdragning som nämnts är att rätten bör begränsas utifrån aktieägares möjlighet att föra talan om skadestånd till bolaget.⁵¹ Rent allmänt kan sägas att en aktieägares rätt till enskild talan anses vara subsidiär i förhållande till bolagets och minoritetens talan.⁵² Detta innebär att andra medel för att erhålla skadestånd skall ha uttömts innan enskild aktieägare kan föra egen talan om ersättning. Att detta är den mest praktiska

⁴⁸ Håkan Nial m.fl., Svensk associationsrätt i huvuddrag, s. 344 f.

⁴⁹ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 87.

⁵⁰ Se kap. 2.3.1.

⁵¹ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 88.

⁵² Håkan Nial, Svensk associationsrätt i huvuddrag, s. 347 och Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör: en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 477.

lösningen motiveras med att alla aktieägare som regel kan anses vara ersatta när den skadeståndsskyldige erlägger sin betalning till bolaget.⁵³ Skulle inte aktieägarens rätt till egen talan vara subsidiär i förhållande till övriga i ABL stående medel så fanns en risk att en enskild aktieägare kunde, genom att vara snabb med sin talan, omintetgöra de övriga aktieägarnas möjlighet att föra en talan som resulterar i någon ersättning. Orsaken till detta är att den ersättningsskyldige helt enkelt kanske inte har tillräckliga medel att ersätta samtliga.⁵⁴ En talerätt bör därmed anses som något av en extraordinär åtgärd för enskilda aktieägare i situationer då deras rätt inte kunnat tillvaratas på något annat sätt. Uttömmandet av övriga i ABL stående talemöjligheter borde anses utgöra en processförutsättning innan det kan bli aktuellt med en talan från en enskild aktieägare.⁵⁵ Om nu fallet är att alla andra medel uttömts alternativt inte valts att användas eller nekats och den aktieägare som avses inte har möjlighet att väcka talan för bolagets räkning, så måste aktieägaren åtminstone kunna föra skadeståndstalan för egen räkning oaktat om detta resulterar i problem med längre preskriptionstider. Utifrån den ovan anförda argumentationen faller sedan argumentet om risken med problem vid så kallade dubbla anspråk från både aktieägare för egen del samt för bolagets del. Enskilda aktieägares talerätt skall som sagt anses subsidiär till övriga inom ABL stående möjligheter att föra en skadeståndstalan. Därefter kan enskilda aktieägare, om det överhuvudtaget finns förutsättningar att föra talan, föra en egen talan och dubbla anspråk kommer därmed inte att uppstå.

Slutligen uppställer Nial argumentet att aktieägarna får finna sig i en eventuell förlust när den drabbar samtliga. Detta argument känns dock mycket ohållbart. När en aktieägare ger sig in på marknaden och köper sig en andel i ett bolag gör han ofta det för att han tror på den verksamhet bolaget ifråga är engagerade i. Att detta bolag sedan skall kunna, utan

⁵³ SOU 1941:9 s. 653.

⁵⁴ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör:en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 455 ff.

⁵⁵ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör:en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 477.

ansvar, förlora det mesta av bolagsförmögenheten genom att till exempel ge sig ut i riskverksamhet som inte ens finns omnämnd i verksamhetsföremålet och därigenom åsidosätta den lojalitetsplikt som ankommer på bolagsledningen verkar onekligen absurt. Detta kan inte heller anses tillhöra det normala risktagande som en aktieägare skall behöva utsättas för.

Sammantaget kan sägas att Nials och samtidigt lagstiftarens lösning inte är övertygande. Argumentationen känns för flyktig och det finns enkla befintliga vägar att lösa de problem som sägs uppstå om en allmän rätt för enskilda aktieägare att föra skadeståndstalan godkändes. Jan Andersson påpekar även att Nials argumentation snarare bör ha resulterat i den slutsatsen att enskilda aktieägare inte skall ha någon rätt till skadestånd än att man snickrade ihop ett paket med undantag.⁵⁶ Därmed kan sägas att det troliga är att min tes om att det faktiska rättsläget fortsättningsvis inte är klart och inte överensstämmer med den i doktrin förespråkade lösningen, med stöd av det ovanstående, erhållit en bättre grund. Frågan är nu vilka överväganden som måste göras för att ge enskilda aktieägare en utvidgad rätt att kräva skadestånd för medelbar skada.

4 Argumentation kring den allmänna lämpligheten av aktieägars rätt till skadeståndstalan för medelbar skada

4.1 Argument emot och deras bärkraft

Ett argument mot rätten för aktieägare att föra en egen talan är att denna skulle komma att medvetet missbrukas av aktieägare som vill sko sig ekonomiskt eller inflytandemässigt med hjälp av denna rätt.⁵⁷ Det kan handla om att man för att uppnå egen vinning hotar med att föra talan om

⁵⁶ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 89.

⁵⁷ SOU 1941:9 s. 23.

inte styrelsen går med på en viss åtgärd eller att man vill ha ut en viss person ur bolagsledningen. Rätten till egen talan kunde alltså med andra ord utnyttjas för att kringgå andra regler i aktiebolagslagen.⁵⁸ Argumentet att ett utbrett medvetet missbruk skulle uppstå har dock klara brister eftersom till exempel benägenheten att föra en dylik talan måste anses relativt låg med utgångspunkt i att det är förenat med stora kostnader samt besvär att föra en talan och om inte talan är väldigt välgrundad finns det även en klar risk att de kostnader som uppkommer med anledning av rättegången kommer att falla på den som för talan på grund av att denne förlorar tvisten. Detta, alltså risken att åsamkas stora rättegångskostnader, är ett mycket starkt incitament att inte driva talan förutom när det verkligen finns klara förutsättningar att lyckas. Utöver ovanstående verkar den i dagsläget faktiska osäkerheten kring vilka regler som kan läggas till grund för en skadeståndstalan med anledning av medelbar skada som en motvikt till att föra talan eftersom denna osäkerhet självklart resulterar i tveksamhet huruvida en eventuell talan kan vinna framgång. Därmed måste man sluta sig till att en risk för ett medvetet missbruk skall anses som relativt liten.

Ett mera omedvetet missbruk kan dock även tänkas i fall av att talan förs men då på vad man kan anse som obefogade grunder. En orsak till att dylika missbruk uppkommer är att aktieägaren jämfört med bolaget ofta besitter mycket begränsad information kring grunderna för ett beslut. Bolaget har som regel en bättre helhetsbild samt utförligare bakgrundsinformation och kan därmed anses bättre lämpat att avgöra om talan skall föras.⁵⁹ Det kan säkerligen finnas situationer då en bolagsledning för bolagets bästa väljer att överträda någon bolagsrättslig regel. I en sådan situation kanske inte en enskild aktieägare kan se de bakgrundsfaktorer som funnits och ledit till att denna överträdelse medvetet valts att göras. En talan kan då, trots att den i detta läge troligen inte kommer att vinna framgång, inverka negativt på bolaget i form av till exempel oönskad negativ

⁵⁸ Se även Normann Aarum som diskuterar detta i NTS 1999:3 s. 64.

⁵⁹ Se den finske författaren Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 62 där just denna åsikt framförs. Se närmare om denna författares åsikter i frågan under den komparativa delen.

publicitet. Frågan skall dock inte avgöras utifrån bolagets bedömning av situationen utan den skall avgöras utifrån huruvida en enskild aktieägare anser att det finns fog för att en skadeståndstalan skall föras.

En tredje situation som kan tänkas är när det verkligen kan anses påkallat att en skadeståndstalan förs men bolaget väljer att inte göra detta. Om bolaget skall kunna föra en skadeståndstalan så måste bolagsstämman rösta emot ansvarsfrihet och initiera en talan enligt ABL 15:1 1 meningen. Problemet ligger i att bolagsledningen och majoritetsägare i de flesta fall är intimt sammankopplade vilket innebär att stämman sällan har något intresse av att föra en sådan talan utan beviljar snarare styrelsen samt verkställande direktör ansvarsfrihet. Därmed återstår reglerna i ABL 15:7 och 9 som har till syfte att erbjuda minoriteten skydd mot majoritetens och bolagsledningens maktmissbruk. Denna möjlighet, att väcka en minoritetstalan, är troligen det faktum som starkast talar emot en rätt för enskilda aktieägare att föra en skadeståndstalan. Dock skall en skadeståndstalan från en enskild aktieägare anses vara subsidiär i förhållande till dessa två ovan nämnda vägar⁶⁰ och därmed bör rätten till enskild talan utgöra en säkerhetsventil för enskilda aktieägare som inte kan få till stånd en talan på annat sätt. Orsaken till att talan inte förs kan även bero på att, som tidigare nämnt, det råder tveksamhet kring utgången eller att det kan skapa dålig publicitet.

Kleineman framför ett argument som benämns ”dammlucke-argumentet”⁶¹. Detta går i stort ut på att det måste anses riskabelt att ge enskilda aktieägare rätt till ersättning för indirekt skada eftersom konsekvensen kunde bli att ett stort antal skadelidande och skadesituationer kunde vara för handen vilket kan leda till att den totala ersättningssumman samt antalet processer kunde bli väldigt hög. Det som Kleineman därmed åsyftar är inte något missbruk utan helt enkelt att många skulle komma att utöva sin rätt. Vissa regler finns redan som syftar till att begränsa detta problem. Det skall råda adekvat

⁶⁰ Se även resonemang ovan, kap. 3.

⁶¹ Kleineman, Ren förmögenhetsskada: särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart, s. 305 not 238, m.v.h.

kausalitet mellan handling och skada, vilket innebär att den skada som inträder skall ligga i farans riktning sett i den aktuella handlingens ljus. Adekvansläran syftar främst till att utestänga skador som inte kan förutses utifrån handlingen. Vidare finns normskyddsläran som jag tidigare beskrivit⁶². Denna syftar till att begränsa de fall som kan aktualiseras genom att det krävs att den regel som överträdits har till syfte att skydda den skadelidande. Problemet med normskyddslärans faktiska tillämpning är dock att det finns olika uppfattningar om vilka regler i ABL som har detta syfte. Egentligen kan man finna stöd för uppfattningar från att alla regler i ABL på ett eller annat sätt syftar till att skydda aktieägarna⁶³ till att endast ett fåtal gör detta⁶⁴. Troligen kommer inte heller ”dammlucke-argumentet” att få så stor praktisk genomslagskraft eftersom de besvär samt den kostnadsrisk som är förenad med en talan verkar som en motvikt till att många så kallade lyckosökare skulle försöka sig på att krama pengar ur aktiebolagen för varje skada de åsamkats. En sådan ordning skulle med största sannolikhet inte heller domstolarna tillåta.

Inledningsvis i detta arbete sades att skadestandsreglerna i ABL avviker från de allmänna regler som gäller inom skadestandsrätten⁶⁵. Fråga är då om man genom en utvidgning av skadestandsreglerna i ABL skall frångå huvudprincipen, om att tredjemansskador inte ersätts, ytterligare. Det främsta argumentet för att så skall kunna ske är att aktieägare och bolagsledning står i ett förhållande till varandra som klart avviker från det förhållande som traditionellt råder mellan skadevällaren och den skadelidande tredje mannen. Därmed bör inte heller huvudprincipen, innebärande att tredjemansskada inte ersätts, vara ett egentligt argument emot en utvidgning i detta fall av lex specialis.

⁶² Se ovan kap. 2.1.2.

⁶³ Se den finske författaren Taxell, *Bolagsledningens ansvar*, s. 60. Mera om detta i den komparativa delen.

⁶⁴ Prop. 1997/98:99.

⁶⁵ Se ovan kap. 1.5.

4.2 Argument för enskilda aktieägars rätt till ersättning för medelbar skada

Rent generellt kan ett erkännande av en enskild aktieägars rätt till ersättning för medelbar skada innebära många positiva effekter. Risken att en skadeståndstalan kan komma att föras kan fungera preventivt mot att bolagsledningar handlar culpöst vilket i sig stärker allmänhetens förtroende för aktiemarknaden. Om man inskränker eller helt tar bort den skadelidandes rätt till ersättning så begränsas alternativt omintetgörs den preventiva funktionen. En alltför tydlig uppräkningslista av i vilka situationer som ansvar kan aktualiseras motverkar också det preventiva syftet genom att praktikern då på förhand vet vilka kryphål som finns.⁶⁶ Ett mera öppet synsätt där det inte är klart definierat vilka regler som skall kunna grunda rätten till skadeståndstalan leder därmed istället till att praktikern får tänka sig för innan han ger sig ut i vad som kan betraktas som en gråzon.

Även de små aktieägarna skall kunna förlita sig på att de regler som uppställts i ABL samt bolagsordning följs. Om så inte skulle vara fallet kan en konsekvens för aktiemarknaden bli att man väljer att investera i andra typer av placeringar. Därmed finns ett egensyfte i att se till att förtroendet upprätthålls genom till exempel ett starkt preventivt incitament. I vissa fall kan en enskild aktieägare inte klandra ett beslut av styrelsen eller verkställande direktör på något annat sätt än genom en egen talan. Det stadgande som erbjuder aktieägarna en säkerhetsventil är som sagt skadestånd enligt ABL 15 kapitel. När de övriga vägar är uttömda eller valts att icke utnyttjas så måste den enskilde aktieägaren få föra en egen talan om skadestånd för medelbar skada eftersom det i många fall kan handla om att styrelsebesluten i sig ofta är fattade med majoritetsägarens goda minne.

Man måste också fundera på hos vem den ekonomiska risken skall ligga. Det logiska synes vara att skadevällaren och inte den skadelidande skall stå

⁶⁶ Jan Andersson, NTS 1999:3, s 91.

den risken. Varför skall skadevållaren slippa undan denna risk i fall när bolaget inte väljer att driva en skadeståndstalan och förutsättningar för en minoritetstalan saknas. I dessa fall står den skadelidande enskilde aktieägaren annars utan någon möjlighet att få sin skada ersatt.

4.3 Avvägning

De argument som framförts emot en utvidgad emot en rätt för enskilda aktieägare att föra en egen talan anser jag att väger relativt lätt eller i vart fall uppvisar klara brister när man presenterar motargumenten. Huvudargumentet är enligt mig att det i ABL redan finns etablerade åtgärder för att komma tillrätta med de eventuella missförhållanden men även detta argument har som ovan sagt sina klara brister. Om man granskar dagens stora aktiebolag så har en enskild aktieägare små, om inte obefintliga, möjligheter att genom sitt deltagande kunna påverka förvaltningen av bolaget (innebärande att gå till bolagsstämman). Detta förhållande bör i och för sig som huvudregel inte ändras sedan majoriteten måste få styra för att inte allvarliga avbrott i verksamheten skall skapas men det är inte heller att ändra på det faktum att majoriteten skall styra som en skadeståndstalan enligt ABL 15:1 2 meningen har för avsikt att göra. Möjligheten till skadeståndstalan syftar enbart till att skydda minoriteten mot missbruk från majoriteten. En minoritetstalan kräver i sin tur att minst tio procent av de totala rösterna röstar för en talan och i de större bolagen är tio procent mycket svårt att få ihop för den enskilde aktieägaren. Därmed kan inte heller en minoritetstalan sägas vara ett verkligt alternativ för många. Utöver detta skall påpekas att om en minoritetstalan förs och vinner framgång så gynnas samtliga aktieägare sedan ersättningen går till bolaget och inte direkt till aktieägarna, trots att de som för talan (minoriteten) står den eventuella kostnadsrisken med anledning av en eventuell förlust. Argumentet att processer skulle komma att föras kors och tvärs med en explosionsartad effekt, alltså ett missbruk av rätten, är inte heller troligt. Att

föra en process med allt vad det innebär i form av besvär och kostnader resulterar i att den troligen kommer att föras endast när det faktiskt kan anses påtalat och en verklig grund för talan existerar. Adekvansläran och normaskyddsläran fungerar även i sig som en broms mot processer där det inte är påtalat samt ger domstolarna en möjlighet att justera talerätten till en lämplig nivå. Säkerligen kommer vissa fall av missbruk inträffa men på det stora hela överväger de positiva effekterna i form av att allmänhetens förtroende stärks, att den ekonomiska risken placeras på skadevållaren som sig bör och att den skadelidande ges ett faktiskt skydd mot eventuellt missbruk från en maktfullkomlig majoritet.

4.4 Slutsats

Efter att ha beaktat argumenten för och emot en rätt för enskilda aktieägare att föra egen talan för indirekt skada kan följande slutsats omfattas. Nials och därmed lagstiftarens linje är som ovan presenterat inte hållbar, argumenten väger helt enkelt för lätt. Den övriga argumentationen lutar sedan åt att rätten skall erkännas, de fördelar som enligt mig finns överväger de nackdelar och på det stora hela skulle därmed aktiemarknaden gynnas av att det i ABL finns en mera allmänt hållen rätt till skadestånd för indirekt skada. Därmed verkar min tes, om att den rådande uppfattningen som inledningsvis presenterats inte är en korrekt uppfattning av gällande rätt, hålla. Som jag framhållit tidigare måste det därmed fortsättningsvis finnas en mera allmän rätt för enskilda aktieägare att föra egen talan om skadestånd för medelbar skada i enlighet med de uttalanden som gjordes i 1944 års lags förarbeten.

5 Regelverk samt slutsatser i andra länder

5.1 Allmän genomgång av valda länders regelverk

Det skall inledningsvis nämnas att till den del genomgången berör USA, Tyskland samt England så baseras till stor del framställningen på Rolf Dotevalls presentation av ämnet.⁶⁷

I den amerikanska rättsordningen finns enligt American Law Institute Principles förutsättningar för enskilda aktieägare att föra egen talan om skadestånd för medelbar skada⁶⁸. Det som kan grunda denna rätt är exempelvis en pliktförsummelse från bolagsledningens sida i form av till exempel en överträdelse av verksamhetsföremålet. Den person som vid tillfället för överträdelsen ägde aktier i bolaget är taleberättigad.⁶⁹ Vad ankommer på amerikansk rätt rent generellt så kanske inte denna är så representativ som jämförande rätt eftersom den amerikanska rättsordningen fundamentalt ligger relativt långt ifrån den svenska. Bland annat kan påpekas att det i den amerikanska bolagsrätten, i komparation med den svenska bolagsrätten, finns klara brister i minoritetsskyddet.

Den tyska rättsordningen ligger i sin tur mycket närmare den svenska och där finns en intressant konstruktion. I fall då en aktieägare (i ett AG, publikt bolag) orsakats en medelbar skada och bolaget inte väljer att väcka skadeståndstalan anses aktieägarens medelbara skada omvandlas till en omedelbar skada och aktieägaren ges då möjlighet att själv väcka talan.⁷⁰ En enskild aktieägares talerätt är därmed subsidiär vilket innebär att aktieägarens talerätt aktualiseras först sedan övriga talemöjligheter är uttömda eller valts att inte användas. Denna tanke ligger i linje med det som presenterats ovan innebärande att för det första den enskilda aktieägaren i

⁶⁷ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 179 ff.

⁶⁸ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 179 m.v.h.

⁶⁹ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 179 m.v.h.

⁷⁰ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 181.

vissa situationer skall ha rätt att föra egen talan samt för det andra att denna rätt skall vara subsidiär i förhållande till andra stående talemöjligheter.⁷¹

Den engelska rättsordningen erkänner egentligen inte en rätt för aktieägare att föra en egen talan med anledning av medelbar skada utan det handlar om en rätt att föra en derivativ talan.⁷² Därmed kan den engelska rättsordningen sägas vara delvis ointressant för detta arbete men grunderna för när ansvar kan utdömas är desto intressantare. En derivativ talan kan i princip föras då bolagsledningen företagit åtgärder som är olagliga, bryter mot ultra vires principen, innebär fraud upon the minority eller vid fall innebärande försummelse av bolagsledningens lojalitetsplikt gentemot aktieägarminoriteten.⁷³ Det sistnämnda är ett allmänt hållet uttalande men man säger att *varje* försummelse skall ge aktieägaren rätten att föra en derivativ talan. Att varje försummelse ger en talerätt skall förhoppningsvis inte läsas som om att varje försummelse skapar en ersättningsskyldighet. Var gränsen går måste visserligen domstolarna avgöra men detta uttalande visar på att just lojalitetsplikten tillmäts stor betydelse när det skall avgöras om talan kan föras eller inte.

Den norska rättsordningen uppställer inte någon begränsning i likhet med den i svensk rätt uppställda regeln att en överträdelse av ABL eller bolagsordning måste vara för handen för att skadeståndstalan skall kunna föras. Den enskilda aktieägarens talan är subsidiär i förhållande till bolagets men i övrigt utgår man i Norge från den allmänna culparegeln.⁷⁴ Rent generellt kan därmed sägas att reglerna får anses mera långtgående än i den svenska rätten.

Kristin Norman Aarum behandlar frågan om skadeståndsansvar på grund av medelbar skada ur norsk rätts synvinkel⁷⁵ och hon får anses vara den som berört denna problematik mest av de nordiska författarna. I enlighet med

⁷¹ Se ovan bl.a. under kap. 3.

⁷² Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 180.

⁷³ Dotevall, Bolagsledningens skadeståndsansvar, s. 180 in fine m.v.h.

⁷⁴ Kristin Normann Aarum, Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber, s. 79.

⁷⁵ Normann Aarum, Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber samt NTS 1999:3 s. 61.

vad jag framfört ovan rörande argumenten emot att ge enskilda aktieägare rätt till skadeståndstalan för medelbar skada⁷⁶ så kommer Normann Aarum fram till att argumenten för att ge en enskild aktieägare en talerätt för medelbar skada överväger de problem som därmed kunde aktualiseras.⁷⁷ Hon anser inte att missbruksrisken skulle vara ett egentligt problem om rätten infördes utan tvärtom så motverkar det besvär och de kostnader, som en talan medför, denna risk. Normann Aarum påpekar vidare att de negativa verkningar som en talan kan ha för bolaget reduceras om talan förs i aktieägarens och inte bolagets namn. Normann Aarum för ett resonemang kring vilka regler som kan ligga till grund för rätten att föra en egen talan men begränsar sig i princip till åsikten att bolagets effektivitet, innebärande att bolaget inte genererar tillräcklig vinst för att göra aktieägarna nöjda, inte är ett rättsskyddat intresse. Eftersom bolagsverksamhet per automatik innebär risktagande så måste enligt Normann Aarum grova felbedömningar göras för att effektiviteten skall kunna ligga till grund för en skadeståndstalan. Däremot säger Normann Aarum att förbudet mot maktmissbruk måste anses vara ett rättsskyddat intresse.⁷⁸ Någon närmare precisering om när en talan skall kunna komma ifråga gör dock inte Normann Aarum.

Slutsatsen bör bli att man i Norge inte velat göra en närmare exemplifiering av vilka situationer som kan skapa en skadeståndsskyldighet och att man överlåtit avgörandet till rättstillämpningen i enlighet med den tidigare i förarbetena förespråkade lösningen i svensk rätt.

5.2 Finsk rätt

Finsk rätt är till innehållet i princip identisk med den svenska rättsordningen och är därmed enligt min uppfattning den rättsordning som ligger närmast till hands om en komparativ jämförelse skall göras och därmed även den

⁷⁶ Se kap. 3 och 4.

⁷⁷ Normann Aarum, Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber, s. 261 ff.

⁷⁸ Normann Aarum, Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber, s. 256.

jämförelse som, i ett läge av osäkerhet kring det rådande rättsläget alternativt osäkerhet kring omfattningen av rättsläget, bör kunna tillmätas mest tyngd.

Den finska ABL 15:1 lyder *”Stiftare, styrelsemedlem, medlem av förvaltningsråd och verkställande direktör är skyldiga att ersätta skada, som de vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av vållande förorsakat bolaget. Detsamma gäller skada, som förorsakats aktieägare eller annan genom överträdelse av denna lag eller bolagsordningen.”*

Detaljstuderar man lagtexten noterar man att en begränsning finns i förhållande till den svenska lagtexten där man även kan grunda sitt anspråk på en överträdelse av *”tillämplig lag om årsredovisning”*.

Utifrån förarbetena till den finska lagen⁷⁹ kan man utläsa att ett lindrigt vållande är tillräckligt för att konstituera ansvar gentemot aktieägaren.⁸⁰

Vad som skall avses med skada nämner man inte närmare i förarbetena utan man nöjer sig med att konstatera att *”lagskiparen skall söka ledning ur kausalitetsreglerna och andra skadeståndsrättsliga principer.”*⁸¹ Det man däremot säger är att ansvaret inte enbart skall omfatta en direkt skada för aktieägarna utan även den förlust som kan uppkomma indirekt genom en överträdelse av exempelvis de normer som avser att skydda andra intressenter. Längre går inte lagstiftaren i den diskussionen.

Den författare som behandlat denna fråga mest ingående för finsk rätts del är Lars Erik Taxell.⁸² Enligt Taxell så bör bolagsledningens ansvar gentemot aktieägare främst aktualiseras då bolagsledningen har i lag eller bolagsordning grundade skyldigheter samt uppgifter som avser aktieägarnas rättigheter och ställning i bolaget.⁸³ Taxell indelar dessa uppgifter och skyldigheter i två olika typer utifrån aktieägarnas intresse med anledning av deras aktieinnehav. Den ena är deras förvaltningsbefogenheter, alltså aktieägarnas intresse av att delta i bolagets förvaltning samt därigenom

⁷⁹ Regeringens proposition (RP) 1977 Nr. 27 s. 107 ff.

⁸⁰ RP 1977 Nr. 27 s. 108.

⁸¹ RP 1977 Nr. 27 s. 108 in fine.

⁸² Taxell, Bolagsledningens ansvar.

⁸³ Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 58 in fine.

påverka bolagets inriktning. Den andra är aktieägarens ekonomiska intressen vilka tillgodoses genom dividendutdelning samt genom stegring av aktiens värde.⁸⁴ Taxell påpekar att talerätten är särskilt motiverad om aktieägarnas ekonomiska intressen har överträdits till exempel när olaga utdelning skett till aktieägare i god tro och bolaget inte på basis av bolagstämmebeslut eller minoritetstalan kräver ersättning av bolagsledningen⁸⁵ eller som Taxell uttrycker det i mera allmänna ordalag: *”ett ersättningskrav från enskild aktieägars sida är särskilt angeläget i sådana situationer då ersättning inte krävs på bolagets vägnar, den enskilda aktieägaren bör så långt som möjligt ges skydd mot rättsstridiga åtgärder som kränker hans ekonomiska intresse i bolaget”*.⁸⁶ Taxell påpekar dock att man bör acceptera tanken om att bolagsledningen som huvudregel inte är ansvarig mot aktieägare för skada som indirekt tillfogats dem genom förluster som drabbat bolaget. Denna tanke måste dock, som ovan framgår, tillämpas med vissa undantag eftersom ABL 15:1 också innefattar ansvar för indirekt skada. Aktieägaren bör därmed ges rätten att, för egen del, kräva ersättning när ett påtagligt rättsskyddsbehov är för handen. Taxell säger att åtminstone vid överträdelser av generalklausulen, likhetsprincipen, gåvorestriktionen samt vid fall då bolagsledningen medvetet inlett verksamhet i strid med verksamhetsföremålet kan det anses särskilt motiverat att ge aktieägarna en talerätt gentemot bolagsledningen.⁸⁷ Om man läser den finska lagstiftarens mycket allmänt hållna uttalanden så verkar dessa inte stå i strid med Taxells uppfattning. Den finska lagstiftaren säger att regler som främst avser att skydda andra än aktieägarna kan komma ifråga som grund för en skadeståndstalan om ersättning för medelbar skada. I jämförelse med de uttalanden som görs i de svenska förarbetena så infogar Taxell även överträdelser av verksamhetsföremålet i sin uppräknings av tänkta ansvarsgrundande regler. Därmed är den finska

⁸⁴ Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 59.

⁸⁵ Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 59 ff.

⁸⁶ Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 61.

⁸⁷ Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 61 f.

lagstiftaren samt Taxell inne på den linje som jag förespråkar i detta arbete, nämligen att ansvaret i sig inte kan preciseras helt och hållet utan måste avgöras av domstolarna. Taxells och den finska lagstiftarens uppfattning stödjer vidare min tes att ett större ansvar måste existera än det ansvar som förespråkas av den svenska lagstiftaren. Detta kan även skönjas i HD:s dom NJA 2000 s. 404 där man benämner ett beslut i strid med verksamhetsföremålet som en ersättningsgrundande faktor.⁸⁸

5.2.1 Finsk rättspraxis

Finlands Högsta domstol tillerkännade i sin dom KKO:2000:89 aktieägare vars aktier minskat i värde, med anledning av styrelseledamots handlande i strid med ABL samt bolagsordning, rätt att väcka talan om den indirekta skada som drabbat honom.

Omständigheterna i målet: Aktiebolaget X hade grundats i syfte att erbjuda städtjänster. I bolaget fanns tre stycken aktieägare som vardera ägde en tredjedel av aktierna. En av dessa (A) utgjorde verkställande direktör samt tillika styrelsemedlem medan den andra (B) utgjorde styrelseordförande. Den tredje (C) var enbart aktieägare. A samt B grundar vid tillfälle ett annat aktiebolag Y som de har för avsikt att flytta över en del av verksamheten från bolag X till. Aktieägarna A och B tog sedan, i egenskap av styrelsemedlemmar samt majoritetsägare, beslutet att föra över en del av bolag X verksamhet samt vissa inventarier till bolag Y. Därutöver har A samt B från bolag X tagit ut en oskäligt stor lön i förhållande till sin prestation. Man har därmed i princip ägnat sig åt att tömma bolag X på tillgångar. Aktieägare C krävde nu ersättning av A samt B i deras egenskap av bolagsledning i bolag X. Grunden stod i det som beskrivit ovan eftersom detta beteende kränkte aktieägars intresse och stod i strid med bolag X:s syfte nämligen att erbjuda städtjänster. Aktieägare C hade infunnit sig på bolagsstämma samt motsatt sig ansvarsfrihet men hade inte valt att bedriva

⁸⁸ Se ovan kap. 2.3.3.

en så kallad minoritetstalan på bolagets vägnar (10% av rösterna) enligt ABL 15:6 1 st.⁸⁹ Aktieägaren valde istället att väcka en egen talan med stöd av ABL 15:1 2 meningen.

HD beviljade prövningstillstånd avseende frågan om aktieägares rätt att väcka talan. Därmed skall det påpekas att HD inte valde att pröva frågan om skadeståndet i sig utan enbart huruvida talerätt förelåg.

HD inleder med att påpeka att ABL 15:1 2 meningen enligt ordalydelsen främst gäller direkt skada men att lagstiftaren i propositionen även klart uttalat att denna paragraf i vissa fall måste omfatta indirekt skada. Vidare säger HD att en ersättning med anledning av en akties värdeminskning inte kan uteslutas om denna värdeminskning uppkommit på grund av en kränkning av ABL eller bolagsordningen. Ersättningen skall som huvudregel ersättas indirekt men en enskild aktieägare skall ges en rätt till att väcka egen talan då ett särskilt behov av rättsskydd är aktuellt. Detta särskilda behov kan anses uppfyllt när en aktieägare inte skulle haft någon faktisk möjlighet att väcka en annan talan eller de övriga i ABL uppställda möjligheterna är uttömda. Vidare faktorer som talar för att aktieägare skall kunna kräva direkt ersättning till sig själv är när dennes ställning som aktieägare allvarligt kränkts.

HD kom fram till att aktieägarna A och B genom att ha tagit ut förhållandevis för stor ersättning samt genom den överträdelse av verksamhetsföremålet som skett i form av att flytta över verksamheten till bolag Y och avvecklat verksamheten i bolag X allvarligt kränkt aktieägare C:s ställning. Som ovan nämnt sade HD att direkt ersättning till aktieägare skall komma ifråga enbart när särskilda skäl föreligger vilket man här menar att så är fallet. Aktieägare A och B har brutit mot bolagsordningen genom sin överträdelse av verksamhetsföremålet samt därutöver har man brutit mot likhetsprincipen genom att ta ut en för hög ersättning som kunde

⁸⁹ Orsakerna till att inte minoritetstalan väckts förtäljer inte domen vilket måste anses bristfälligt. Att HD inte heller berört frågan närmare kan tolkas som att minoritetstalan inte krävs vid fall av vissa grövre överträdelser av aktieägarens rättigheter.

anses som förtäckt dividend. Även generalklausulen har överträdits genom att styrelsen gynnat sig själv samt andra på bekostnad av vissa aktieägare.

Vad ankommer på det faktum att minoritetstalan inte väckts för bolagets räkning trots att detta varit möjligt säger HD att detta, om man läser lagen, de facto inte krävs för att aktieägare skall kunna föra en egen talan. Aktieägaren gavs därmed rätten att föra en egen talan trots att inte samtliga övriga till bud stående vägar var uttömda.

Fallet besvarar vissa frågor men skapar även en del ny problematik. De tolkningsproblem som finns, sedan inte frågan om medelbar skada prövats i någon större utsträckning, reduceras i viss mån. Det man med säkerhet kan säga utifrån domen är att en enskild aktieägare numera har en klart uttalad rätt att väcka egen talan i fall där det föreligger särskilda skäl till att ersättning bör utgå. Domstolen påpekar att dessa särskilda skäl föreligger och utifrån fallet kan som ovan sagt överträdelser av likhetsprincipen, generalklausulen samt verksamhetsföremålet utgöra sådana särskilda skäl. Huruvida dessa måste föreligga samtidigt eller kan ge rätten var för sig förtäljer inte domen men man kan troligen sluta sig till att det måste bero på hur allvarliga överträdelserna i sig är. Domen fungerar därmed som vägvisare för vad som kan krävas för att ersättningsskyldigheten skall uppstå.

Ett nytt problem uppkommer dock. Den tidigare uppfattningen i doktrin, att övriga i ABL stående möjligheter till skadeståndstalan skall vara uttömda⁹⁰, frångås i fallet. Detta kan tolkas som ett ställningstagande för att enskilda aktieägare, när det föreligger särskilda skäl, inte måste vänta tills övriga metoder visat sig omöjliga att använda. Orsaken till att minoritetstalan inte krävdes i fallet beror troligen på att ett särskilt rättsskyddsbehov ansågs vara för handen samt att aktieägaren inte kunde upprätthålla sina rättigheter med de i ABL primärt uppställda skyddsmedlen. Det sistnämnda är dock mera osäkert sedan domstolen som tidigare påpekat inte valde att fördjupa sig i orsakerna till att minoritetstalan inte förts vilket enligt mig utgör en

⁹⁰ Taxell, Bolagsledningens ansvar, s. 59.

klar brist i HD:s resonemang. En annan omständighet, som jag påstår vara av mera tyngd, är att HD uttalar att när den enskilde aktieägarens ställning kränkt på det sätt som här skett måste aktieägaren ha rätt att kräva ersättning till sig själv och inte till bolaget.

Min uppfattning är att det vore att gå för långt om man påstod att domen innebär någon generell rätt att kringgå regelsystemet i ABL. Den troliga slutsatsen är att det inte alltid i framtiden kommer att krävas att alla andra talemöjligheter uttömts men att det måste till mycket speciella omständigheter (som i detta fall med grova överträdelser av aktieägarens rättigheter) samt att det skall vara direkt olämpligt att ersättning erläggs till bolaget för att den reguljära ordningen (innebärande att en egen talan är subsidiär) skall sättas ur spel. Domstolen förhåller sig något otydlig på denna punkt varför man troligen inte med säkerhet, utifrån domen, kan veta hur denna fråga kommer att avgöras i framtiden.

Ytterligare en något häpnadsväckande faktor är att man säger att en värdeminskning av aktien kan vara ersättningsgill i dylika fall utan att ge någon egentlig grund för detta ställningstagande trots att den allmänna uppfattningen att en dylik skada som regel inte skall vara ersättningsgill.

Domen innebär enligt mig ett klart erkännande av en enskild aktieägares rätt till att föra egen talan om ersättning för medelbar skada och innebär även en ytterligare grundbult i min tanke att den rådande uppfattningen om rättsläget i Sverige kan vara felaktig eller åtminstone för snäv. Vidare skall det påpekas att denna dom uppvisar klara likheter med svenska Högsta domstolens dom NJA 2000 s. 404⁹¹ där omständigheterna i princip var de samma och HD kom fram till att ersättningsskyldighet förelåg vid överträdelse av generalklausulen samt frånsteg från verksamhetsföremålet. Svenska HD väljer dock inte att närmare gå in på problematiken kring ersättning för medelbar skada.

⁹¹ Se ovan kap. 2.3.3.

Slutligen skall det påpekas att någon missuppfattning kan ha uppstått sedan domen enbart finns på finska och jag har låtit översätta denna. Därmed kan möjligen vissa nyanser ha misstolkats.

5.3 Slutsats

Om man sammanfattar de olika ländernas system kring möjligheten till ersättning för medelbar skada så uppkommer onekligen en relativt klar riktning. Det amerikanska systemet nämner till exempel just överträdelser av verksamhetsföremålet som en ansvarsgrundande faktor. Den tyska rätten omvandlar, när inte annan talan enligt ABL valts att föras, en indirekt skada till en direkt och därmed kan den enskilda aktieägaren föra en talan. I England erkänns enbart en derivativ talan men man nämner överträdelser av lojalitetsplikten som en ansvarsgrundande omständighet. I Norsk rätt anses talan subsidiär och man säger att det helt klart finns en rätt till ersättning för medelbar skada. I den finska rättsordningen har nu viss klarhet skapats med anledning av det relativt färskta rättsfallet som jag presenterat ovan och därmed bör den finska rättsordningen vara den där man kommit längst med att fastställa en rätt till ersättning för medelbar skada. Där kan man även med stor säkerhet påvisa under vilka grundförutsättningar som ansvar kan komma ifråga.

Den komparativa jämförelsen har visat att den allmänna uppfattningen kring frågan om aktieägares rätt att föra egen talan om skadestånd för medelbar skada är att en denna rätt är en klart existerande rätt i många andra länder. Vissa differenser i utformningen finns, men rent generellt ligger de i linje med varandra. Jag hävdade inledningsvis att den i Sverige i doktrin samt i förarbeten förespråkade uppfattningen av rättsläget inte är den korrekta. Min ståndpunkt är att det faktiska rättsläget är mera omfattande. För det första har svenska HD genom fallet NJA 2000 s. 404 pekat på att det finns flera situationer än de i doktrin förespråkade som kan komma att ge aktieägarna denna rätt. Jag har även redovisat att inte heller

de argument som uppställts för den lösning som finns i förarbetena är hållbara. Utöver detta finns det klara argument för att rätten skall utökas. Om man därtill lägger den komparativa jämförelsen pekar det mesta enligt mig mot att den i Sverige förespråkade uppfattningen inte är hållbar. Nu återstår att, sedan det konstaterats att det är troligt att domstolarna kommer att utvidga detta ansvar om de får möjligheten, försöka visa på omfattningen av gällande rätt.

6 Förutsättningar för skadeståndstalan

6.1 Allmänna förutsättningar

Till att börja med måste man fundera på under vilken förutsättning, alltså i vilken situation, som skadeståndstalan överhuvudtaget kan accepteras. Tidigare har framhållits att skadeståndstalan skall vara subsidiär till övriga möjligheter att föra skadeståndstalan enligt ABL men frågan är vilka närmare situationer kan aktualiseras och hur dessa påverkar talerätten.⁹²

Egentligen finns det två olika typfall. Det första typfallet är när en majoritet eller en minoritet bestående av minst tio procent röstar emot ansvarsfrihet för bolagsledning på bolagsstämman. Om dessa sedan väljer att föra talan, vilket i och för sig inte är ett måste, så skall talemöjligheten för den enskilde aktieägaren anses undanröjd. Om majoriteten eller minoriteten inte väljer att föra denna talan utan låter talefristen som uppgår till ett år gå till sin ände så skall den enskilda aktieägaren därmed vara taleberättigad eftersom fallet aldrig prövats. Det andra typfallet är när en majoritet om mer än 90 procent röstar för ansvarsfrihet för bolagsledningen. I detta fall så måste en enskild aktieägare ha rätt att föra en egen talan efter det att klanderfristen enligt ABL 9:40 1 st gått till ände, med andra ord att alla

eventuella övriga möjligheter att väcka skadeståndstalan uttömts och principen om att talan skall vara subsidiär iakttagits. Om nu ingen möjlighet att föra talan för bolagets räkning finns så bör ju aktieägaren kunna föra en talan för egen räkning. Hur man skall avgöra om en möjlighet till att föra en talan för bolagets räkning funnits är dock en fråga som inte är helt lätt att besvara. Jan Andersson vill göra den begränsningen att aktieägaren för bolagets räkning åtminstone försökt få till stånd en talan gentemot bolagsledningen. Denna så kallade aktivitetsplikt skall uppfyllas genom att aktieägaren till exempel går till bolagsstämman och förespråkar en talan mot bolagsledningen eller röstar emot ett beslut om ansvarsfrihet.⁹³ Har aktieägaren försuttit denna plikt kunde man hävda att han försuttit sin rätt till att föra egen talan. Denna aktivitetsplikt bör dock inte överdrivas sedan det i de flesta fall är i princip omöjligt för en mindre aktieägare i ett börsnoterat bolag att i realiteten påverka besluten. Därmed bör det faktum att aktieägaren röstat emot ansvarsfrihet räcka för att denne skall uppfylla sin aktivitetsplikt. Om nu aktieägaren gjort vad han kunnat samt övriga alternativa sätt att driva en skadeståndstalan är uttömda så skall de initiala förutsättningarna för talan vara uppfyllda. Den efterföljande frågan är nu vilka skadegörande handlingar som kan läggas till grund för själva talan.

6.2 Skadegörande handlingar

Grundförutsättningen för skadeståndstalan är självfallet lagregeln i ABL 15:1 2 meningen. Den regel som överträds skall primärt skydda bolaget men sekundärt även aktieägarna. Detta beror på att ABL 15:1 2 meningen behandlar en skada som direkt drabbar bolaget och indirekt aktieägarna. Därmed måste, ur mitt intresseperspektiv, regler i ABL som primärt skyddar aktieägarna falla utanför detta stadgande i de fall då dessa skapar en direkt skada för aktieägarna. För att avgöra frågan måste primärt avgöras

⁹² Se Jan Anderssons åsikter i frågan i NTS 1999:3 s. 92 ff som även gör den uppdelning jag beskriver i detta arbete.

huruvida den regel som överträdits överhuvudtaget kan anses omfatta ett skydd för aktieägarnas intressen i enlighet med normskyddsläran. Problemet är att detta egentligen inte säger så mycket, tolkningen kan nämligen utifrån dessa förutsättningar i princip göras hur snäv alternativt hur vid som helst beroende på hur man tolkar ABLs regelverk.

Det finns två huvudintressen inbakat i aktieägandet, intresset att delta i förvaltningen samt intresset att tjäna pengar.⁹⁴ De olika intressenas tyngd måste antas variera med hur stort bolag det rör sig om samt hur stor andel i bolaget aktieägaren innehar. I ett stort börsnoterat bolag får troligen intresset för förvaltningen för den lilla enskilda aktieägaren anses obefintligt sedan denna i realiteten inte kan påverka medan vinstintresset får anses vara det väsentliga. I ett mindre bolag kan den enskilde minoritetsaktieägaren med till exempel fem procent av aktierna antas ha både intresse av och förmåga att påverka förvaltningen samtidigt som denna har ett starkt vinstintresse. Därmed skall ingen begränsning göras utifrån denna uppdelning eftersom bägge intressena kan vara av största vikt och lika skyddsvärda för aktieägaren. En vidare uppdelning kan göras utifrån bolagsledningens ansvar. Detta ansvar kan indelas i aktsamhetsplikt (eller vårdplikt som Jan Andersson benämner det⁹⁵) och lojalitetsplikt.⁹⁶

Aktsamhetsplikten syftar till att bolagsledningen skall sköta förvaltningen aktsamt på ett professionellt sätt. Det handlar helt enkelt om sättet på vilket företaget styrs, vilka risker som man väljer att ta samt på vilka grunder. Det svåra blir att dra en gräns när detta risktagande skall anses skadeståndsgrundande och inte ett sådant risktagande som skall anses vara något man får räkna med vid affärsverksamhet.⁹⁷ Jan Andersson hävdar att aktsamhetsplikten främst gäller i förhållande till bolaget⁹⁸. Rent generellt

⁹³ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 94.

⁹⁴ Se ovan, Taxell. kap 5.1.1.

⁹⁵ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 96.

⁹⁶ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör: en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning s. 168.

⁹⁷ Se Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör: en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 189 ff.

⁹⁸ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 97.

bör man därmed inte kunna anse att en handling som enbart leder till en överträdelse av aktsamhetsplikten skall grunda ett skadeståndsansvar. Undantaget är när ledningen uppenbart åsidosatt sin aktsamhetsplikt, i dylika fall är det naturligt att ett skadeståndsansvar bör kunna inträda men som huvudregel bör ledningen vara relativt fri att ta risker och därmed fatta affärsmässiga beslut.

Lojalitetsplikten syftar i sin tur till att bolagsledningen alltid skall främja bolagets och därmed i förlängningen samtliga aktieägars intressen.⁹⁹ Dotevall säger att lojalitetsplikten i sig vanligen kan anses som en omskrivning av samtliga aktieägars intresse.¹⁰⁰ Vidare säger Dotevall i princip att lojalitetsplikten syftar till att förhindra att ledamot av bolagsledning gynnar sig själv eller någon annan, genom att påverka till exempel transaktioner, på bolagets bekostnad.¹⁰¹ Därmed måste man kunna sluta sig till att den plikt som ankommer på bolagsledningen med anledning av lojalitetsprincipen även avser att skydda aktieägare indirekt. Därmed måste överträdelser av lojalitetsplikten kunna ge den enskilda aktieägaren en rätt att föra talan om skadestånd på grund av medelbar skada. Jan Andersson gör en uppräknings av vilka normer i ABL kan sägas ge uttryck för lojalitetsplikten; likhetsprincipen 3:1 1st, generalklausulen 8:34 1st, principen om att verkställande direktör samt styrelse inte får fatta beslut som är uppenbart främmande för syftet med eller föremålet för verksamheten samt principen om att åtgärder som står i uppenbar strid med bolagets intresse inte får företas. Utöver dessa nämner Andersson även reglerna om jäv för styrelseledamot i ABL 8:20 samt jäv för verkställande direktör i ABL 8:28.¹⁰² Jan Andersson tar i denna uppräknings med verksamhetsföremålet som ansvarsgrund av den anledningen att aktieägare skall kunna kräva att bolagsledningen respekterar det i bolagsordningen

⁹⁹ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör:en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 144.

¹⁰⁰ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör:en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 373.

¹⁰¹ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör:en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning, s. 261.

¹⁰² Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 96.

uppställda verksamhetsföremålet samt inte riskerar bolaget och därigenom aktieägarnas ekonomiska intressen genom investeringar utanför verksamhetsföremålet. Jan Andersson säger att en sådan investering måste kunna anses som ett främjande av ett främmande intresse.¹⁰³ Denna slutsats är en jag definitivt sluter mig till.¹⁰⁴

Det skall även nämnas att, som läsaren måste ha observerat, den allmänna uppfattningen hos lagstiftare samt inom doktrin är att överträdelser av just de två först uppräknade reglerna (lojalitetsprincipen och generalklausulen) skall kunna ge aktieägare en rätt att föra talan om skadestånd för medelbar skada. HD har, som ovan framgår¹⁰⁵, i sin dom NJA 2000 s. 404 även pekat på att också rättshandlingar i strid med verksamhetsföremålet skall kunna rendera skadeståndsskyldighet gentemot aktieägarna. Denna uppfattning har som framgått i kapitlet ovan vunnit stöd i rättspraxis utomlands.

En uppdelning rörande överträdelser av lojalitetsplikten kan med fördel göras utifrån vem eller vilken grupp som drabbats av skadan. I huvudsak finns det två gruppen. Den första utgörs av enskilda aktieägare eller små grupper av aktieägare medan den andra utgörs av alla aktieägare. I det första fallet handlar det i allmänhet om maktmissbruk eftersom en grupp förfördelas på bekostnad av de övriga. Det handlar det ofta om en överträdelse av likhetsprincipen eller generalklausulen. När dessa stadganden överträdits måste det självfallet finnas en rätt för de drabbade att föra en egen skadeståndstalan. I det andra fallet så drabbas samtliga aktieägare. Som exempel gynnas en utomstående på bolagets bekostnad och därmed kan en överträdelse av generalklausulen eller jävsreglerna ABL 8:20 samt 8:28 vara för handen. Eftersom nu samtliga aktieägare drabbas lika kan denna grupp anses mindre skyddsvärd än den första här nämnda gruppen. Men i det fall majoriteten inte för en skadeståndstalan för bolagets räkning kommer inte aktieägarnas förlust att ersättas. Som jag tidigare nämnt är det inte heller ovanligt att bolagsledning och majoritetsägare är

¹⁰³ Jan Andersson, NTS 1999:3, s. 96.

¹⁰⁴ Se även ovan under kap. 3., mot slutet, närmare om överträdelser av verksamhetsföremålet.

¹⁰⁵ Se kap. 2.3.3.

intimt sammankopplade varför sannolikheten att en skadeståndstalan inte förs är stor. Därmed skall även en enskild aktieägare i detta fall kunna föra en egen skadeståndstalan för medelbar skada förutsatt att principen om att dennes talan är subsidiär i förhållande till övriga i ABL stående medel iakttagits.¹⁰⁶ En ytterligare effekt av att denna rätt kan aktualiseras är, som jag tidigare påpekat, den preventiva effekten. Bolagsledningen får en piska på sig att verka för bolagets och därmed aktieägarnas intressen framför andra eventuella intressen.

Utifrån det nu anförda bör enligt mig aktieägare som grundprincip ha rätt till att föra en skadeståndstalan för medelbar skada orsakad på grund av överträdelser av ovan uppräknade regler och normer oavsett om skada enbart drabbat honom, en mindre grupp av aktieägare eller samtliga aktieägare förutsatt att inte något annat görs för att reparera denna skada.

7 Komplikationer

Vissa problem kan tänkas uppstå i samband med erkännandet av en rätt till egen skadeståndstalan för enskild aktieägare.

En framgångsrikt driven skadeståndsprocess kunde i vissa fall föra med sig att flera drabbade inser att de har möjlighet att få ut ersättning för uppkommen skada. Detta kan innebära att ett flertal skadeståndsprocesser startas mot bolagets ledning. Ponera att en utomstående gynnats men att bolaget inte väljer att föra talan. Ett stort antal aktieägare kan vara drabbade av skadan samt likaså kan ett stort antal vilja ha denna skada ersatt. Då en aktieägare väljer att föra talan och vinner kunde man tänka sig en ordning där den ansvarige, för att undvika en myriad av processer, kan välja att erlagga beloppet till bolaget.¹⁰⁷ Beloppet blir visserligen då avsevärt mycket större eftersom det måste kompensera hela bolagets skada för att

¹⁰⁶ Se diskussion i ämnet under kap. 3.

¹⁰⁷ Något som även diskuteras i SOU 1941:9 s. 653.

proportionellt även indirekt ersätta samtliga aktieägare. Denna möjlighet kunde i så fall lösa problemet med flera på varandra påföljande processer. Men vad händer om det inte finns tillräckliga medel för att ersätta hela bolagets skada, då skulle den skadelidande som initial valt att driva en process inte kompenseras i samma mån som om ersättningen som regel skulle betalas direkt till honom. Förutsatt att en aktieägare ensam valt att göra sig besvär samt utsatt sig för de kostnadsrisker som är förenat med en process måste det anses oskäligt att bolaget samt övriga aktieägare gynnas på dennes bekostnad. En ytterligare faktor som talar emot att den ansvarige kunde välja till vem ersättningen skall gå är att dessa skador, alltså bolagets och aktieägarens, i så fall måste vara lika stora, i annat fall erhåller ju inte aktieägaren full ersättning.¹⁰⁸ Slutsatsen bör bli att ersättningen skall erläggas till den som bemödat sig att driva en skadeståndsprocess, detta är det helt klart mest ändamålsenliga tillvägagångssättet. Grunden till denna uppfattning måste sägas stå i orsakerna till att ingen process har förts tidigare. Eftersom uppfattningen är att en egen talan från aktieägaren måste vara subsidiär i förhållande till övriga i ABL stående talemöjligheter såsom en majoritetstalan eller en minoritetstalan så skall dessa möjligheter vara uttömda, med andra ord skall dessa talemöjligheter ha preskriberats. Därefter kan den enskilda aktieägaren föra en egen talan om ersättning. Om samtliga aktieägare skadats och en talan inte förts tidigare, beror detta troligen på att flertalet aktieägare (med det menar jag mer än 90% eftersom det annars troligen förts en minoritetstalan) inte har något intresse av att denna talan förs. Den sannolika grunden till detta är, som tidigare nämnt, att ledning och majoritetsägare är intimt sammankopplade samt att eventuell övrig storägare inte vill stöta sig med majoriteten. I dylika fall när den enskilda aktieägarens intresse så kraftigt åsidosatts skall denne kunna föra en skadeståndstalan mot bolaget för egen räkning och ersättningen skall oavkortat gå till aktieägaren själv. En ordning där ersättningen i ett sådant

¹⁰⁸ Se ovan under kap. 2.2.2. där denna fråga diskuteras ytligt. Frågan bottnar i allmänhet i huruvida en akties kursminskning överhuvudtaget skall vara ersättningsgill.

läge kunde erläggas till bolaget skulle på ovan redovisade grunder vara direkt olämpligt.

Även tanken att en aktieägares anspråk skall vara subsidiär i förhållande till övriga till bud stående medel har dock vissa problem i form av att det kan innebära att enskild aktieägare kan komma att få vänta mycket lång tid innan han kan föra sin talan med anledning av vissa preskriptionstider. I det fallet att ansvarsfrihet inte har beviljats har bolaget eller en minoritet ett år på sig att initiera en process. Sker inte detta skall den enskilde aktieägaren kunna föra sin talan. Om ansvarsfrihet har beviljats och en minoritet inte röstat emot tyder detta på att en process inte kommer att föras varför aktieägare skall kunna föra sin talan. Dock kan i detta fall bolagets eller minoritets rätt att väcka talan i enlighet med reglerna i ABL 15:11 samt 15:12 komma att förlängas upp till fem år. Problem kan uppstå när man skall hantera en situation där en aktieägare redan väckt talan och eventuellt redan till och med erhållit ersättning med anledning av denna. Om aktieägarens process pågår och det framkommer något som aktiverar ABL 15:11 eller 15:12 bör, i enlighet med principen om att aktieägares talan är subsidiär, aktieägarens talan vilandeförklaras. Om aktieägaren redan innan kände till de omständigheter som föranledde att undantagsreglerna aktualiserades eller att talan skulle kunna komma att väckas kan tänkas att dennes talan skall avvisas. Därmed får den enskilde aktieägaren vänta i fem år på att antingen återupptaga eller förnya sin talan. Detta måste trots väntetidens långa längd accepteras sedan en institutet enskild talan från aktieägare i sig måste anses som något av en extraordinär säkerhetsventil. Vad ankommer på en eventuell ersättning som utdelats med anledning av en förd process av en aktieägare skall denna ersättning kunna avräknas mot det skadestånd som eventuellt senare erläggs på grund av en process förd av bolaget med anledning av undantagsreglerna.

En fråga som bland annat Norman Aarum diskuterar är huruvida en egen talan från enskild aktieägare skall vara förhindrad om bolaget väljer att föra talan men medvetet för denna talan på ett undermåligt sätt enbart i syfte att

undkomma en seriös talan.¹⁰⁹ Frågan är om en enskild aktieägare, med anledning av uppfattningen att dennes talan är subsidiär, är förhindrad att föra talan. Principen om att samma talan inte skall kunna föras flera gånger talar för att så borde vara fallet. Huvudregeln skall därmed vara att avkunnad dom får till följd att enskild aktieägare är förhindrad att föra en egen talan. I detta specifika fall har dock reglerna kringgåts i syfte att skydda sig mot ett skadeståndsanspråk varför det verkliga syftet med talerätten skulle gå förlorad om en talan från aktieägare förbjöds. Därmed anser jag inte att den enskilde aktieägaren skall vara bunden av den dom som meddelats i samband med den initiala skenprocessen. Med andra ord skall det stå den enskilda aktieägaren fritt att föra talan trots denna dom. Det måste dock påpekas att det i samband med dessa fall kan uppstå klara bevisproblem och att en domstol i dylika fall först måste pröva de grunder som talan skall föras på och jämföra dem mot de grunder som talan fördes på i den första processen för att utröna huruvida denna bedrevs på riktigt eller enbart för skens skull. Detta är självfallet inte någon lätt gränsdragning.

En vidare omständighet som Normann Aarum påtalar är möjligheten till förlikning som finns i ABL 15:8 1st.¹¹⁰ Hon säger i princip att en förliknings effekt på möjligheten att föra talan måste ses utifrån dess innehåll. För att en förlikning skall förhindra en talan från enskild aktieägare måste man studera dess innehåll, alltså om den verkligen åsyftade att erhålla en ersättning. Normann Aarum menar att huvudregeln är att aktieägarna är bundna av förlikningen men om denna visar sig ha gjorts enbart i syfte att stoppa möjligheten att föra en talan skall den likställas med ett beslut om ansvarsfrihet vilket innebär att bolaget avsäger sig rätten att föra talan men öppnar för enskild aktieägars rätt att göra detta.

¹⁰⁹ Normann Aarum, Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber, s. 266 ff.

¹¹⁰ Normann Aarum, Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber s. 268 ff.

8 Avslutning

Den rådande uppfattningen i svensk doktrin kring frågan om en enskild aktieägares rätt till en egen talan om skadestånd för medelbar skada är att denna rätt skall begränsas till ett fåtal situationer enligt den lösning som förespråkats av Nial. I förarbetena till Aktiebolagslagen har lagstiftaren hänvisat till Nial vid sin uppräknings av situationer som kan anses tänkbara. Lagstiftaren har enligt min mening velat fastställa rättsläget. Domstolarna är dock inte bundna av förarbetena eller uppfattningen i doktrin utan är fria att göra sin tolkning av gällande lag. Argumentationen för Nials lösning är som jag i kapitel tre redovisat inte heller direkt övertygande vilket även Jan Andersson uppmärksammat. Min ståndpunkt utifrån de brister som finns i förarbetena, de få rättsfall som finns på området och utifrån hur denna fråga lösts i andra länder är att rättsläget inte överensstämmer med det av Nial förespråkade. För att vara mera exakt hävdar jag att rättsläget omfattar ett mera utvidgat ansvar för den medelbara skadan gentemot aktieägarna.

Ansaret måste dock utformas på ett sätt som inte inbjuder till missbruk och som inte åsidosätter de ordinarie skyddsmedel som finns i ABL. För det första hävdar jag att rätten till en egen talan måste vara subsidiär i förhållande till övriga i ABL stående medel. Denna uppfattning finner även stöd i doktrin samt i förarbeten. Vissa undantag från detta kunde eventuellt vara på sin plats i fall då aktieägaren i realiteten inte kan utnyttja dessa rättigheter eller dennes ställning mycket allvarligt kränkts och det skulle vara direkt olämpligt att utge ersättning till bolaget. Denna uppfattning stöds av uttalanden från den finska rättspraxisen. Huvudregeln skall dock innebära att talan är subsidiär.

För det andra så skall talemöjligheten självfallet begränsas till vissa situationer och överträdelser. Den uppdelning som synes vara den lämpligaste och som även har vunnit visst stöd i rättspraxis är att bolagsledningen skall ansvara för överträdelser av lojalitetsplikten. De mest självklara reglerna är då generalklausulen samt likhetsprincipen men även

verksamhetsföremålet samt eventuellt gåvorestriktionen skall omfattas. Utöver dessa kan jävsreglerna i ABL 8 kapitel tänkas innefattas av lojalitetsplikten. De situationer som blir aktuella är tillfällen när aktieägaren har ett särskilt rättsskyddsbehov. Det kan säkerligen finnas flera regler som skall kunna ge aktieägaren rätt att föra talan men att göra en absolut uppräkningslista är inte heller att föredra eftersom osäkerhetsmomentet i sig är bra sedan det har en som tidigare sagt preventiv effekt.

Ovanstående uppräkningslista är troligen inte komplett men jag hävdar bestämt att det mesta pekar på att denna uppräkningslista bör vara en avsevärt troligare redogörelse för rättsläget än den som presenteras i det senaste förarbetet.¹¹¹

Vidare skulle denna lösning vara både ur Aktiebolagslagens samt skadeståndsrättens syfte en mera ändamålsenlig eftersom den skulle skydda aktieägarna samt förhindra att bolagsledningen missbrukar sin makt och sitt förtroende. Ett missbruk av rätten att föra talan skulle troligen inte heller bli något problem sedan det är förenat med kostnader och besvär att föra en talan. Min ståndpunkt är att talan i de allra flesta fall enbart skulle komma att föras när det verkligen är påkallat.

Att ge aktieägarna en rätt till en egen talan om skadestånd för medelbar skada handlar att erbjuda dessa en säkerhetsventil i fall då ingen annan lösning står att tillgå. Aktieägaren skall inte stå rättslös då dennes ställning allvarligt kränkts och det inte finns något intresse från majoritet samt minoritet bestående av minst tio procent att föra en skadeståndstalan gentemot bolagsledningen.

Inledningsvis i denna uppsats ifrågasattes uppfattningen av rättsläget. Jag påstår mig ha visat att gällande uppfattning inte kan vara korrekt samt att omfattningen av ansvaret är mera långtgående än vad som allmänt hävdas.

¹¹¹ Prop. 1997/98:99

Källor och litteratur

Lagar

Aktiebolagslagen 1975:1385.

Finska Aktiebolagslagen 29.9.1978/734

Lagförarbeten

Prop.1975:103 Aktiebolag m.m.

Prop. 1997/98:99 Aktiebolagets organisation.

SOU 1941:9 Lagberednings förslag till lag om aktiebolag m.m.

SOU 1971:15 Förslag till aktiebolagslag m.m. Betänkande angivet av aktiebolagsutredningen.

SOU 1995:44 Aktiebolagets organisation. Delbetänkande av aktiebolagskommittén.

SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag. Slutbetänkande av Aktiebolagskommittén.

Finska RP. 1977 nr 27

Rättsfallsregister

NJA 1913 s. 96

NJA 1933 s. 476

NJA 1979 s. 157

NJA 2000 s. 404

Högsta domstolen i Finland

KKO:2000:89

Litteratur

Andersson Sten m.fl.

Aktiebolagslagen: en kommentar,
Stockholm 2000.

Bergendahl Ragnar

Aktiebolags författning och dess yttre
rättsförhållanden enligt svensk rätt, Lund
1922.

Dotevall Rolf

Skadeståndsansvar för styrelseledamot
och verkställande direktör: en
aktiebolagsrättslig studie i komparativ
belysning, Stockholm 1989.

Dotevall Rolf

Bolagsledningens skadeståndsansvar,
Stockholm 1999.

Hellner Jan	Skadeståndsrätt, Stockholm 1995.
Kedner Gösta m.fl.	Aktiebolagslagen med kommentar, Stockholm 2000.
Kleineman Jan	Ren förmögenhetsskada: särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart, Stockholm 1987.
Nial Håkan m.fl.	Svensk associationsrätt i huvuddrag, 7:e upplagan, Stockholm 1998.
Normann Aarum Kristin	Styrelsemedlemmars erstatsningsansvar i aksjeselskaber, Oslo 1994.
Rodhe Knut	Aktiebolagsrätt, Stockholm 1999.
Rodhe Knut	Aktiebolagsrätt, Stockholm 2002.
Svensson Bo m.fl.	Aktiebolagslagen: lagkommentar, 15:e upplagan, Göteborg 2002.
Taxell Lars Erik	Bolagsledningens ansvar, 2:a upplagan, Åbo 1990

Artiklar

Andersson Jan	Medelbar skada och aktieägares skadeståndsanspråk, NTS 1999:3
Normann Aarum Kristin	Indirekte aksjonæransvar, NTS 1999:3